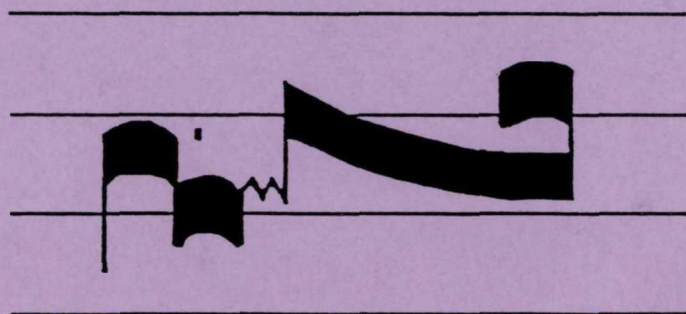

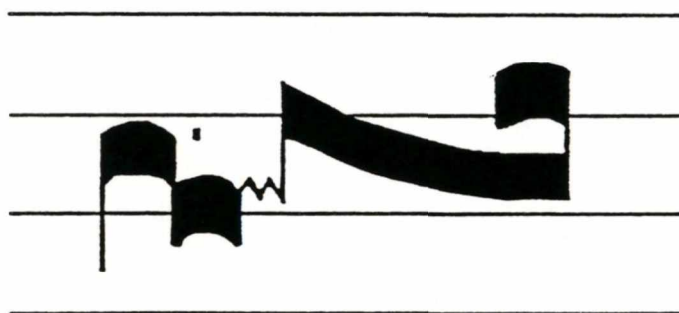
Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

24. årg. august 1995 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

24. årg. august 1995 nr. 2

H Y M N O L O G I S K E

M E D D E L E L S E R

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
24. årgang 1995 nr. 2

Tekster og melodi:

K. Robert Hansen, H. Weber Jensen og Lisbeth Smedegaard Andersen s. 71

Artikler:

Benedikt Otzen: Peder Hjort og Carsten Hauch s. 73

Anna Jönsson: Laudate omnes gentes, laudate dominum s. 86

Sigvald Tveit: En Brorsonpreget salmeboktradisjon. Kortfattet
salmebokhistorie for Den Evangelisk Lutherske Frikirke i Norge s. 102

Elisabet Wentz-Janacek: Giv mig, Gud, en salmetunge -
reflexioner över reflexioner s. 113

Jens Lyster: Mystiske Jester Hairston.
Om "For længst engang i Betlehem" og dens ophav s. 116

Anmeldelser:

Peter Balslev-Clausen: Det vingede ord.
Om N. F. S. Grundtvigs salmedigtning 1991. (Ove Paulsen) s. 120

John Wedell Horsner og Jørgen Michaelsen: På salmens tonestige.
50 salme-essays 1993. (Bjarne Ebert) s. 122

Jens Lyster: Hans Christensen Sthens skrifter I, 1994. (Ninna Jørgensen) s. 125

Jens Holger Schjørring: Grundtvigs billedsprog -
og den kirkelige anskuelse. (Ove Paulsen) s. 127

Evald Gaardsted-Jørgensen: Biskop Johannes Johansens forfatterskab.
En bibliografi 1995. (Jens Lyster) s. 130

Indhold fortsat

Småstykker:

En skillestreg (Poul Dam)	s. 134
Melodierne til "Herre Gud, dit dyre navn og ære" (Edvard Wulff Pedersen)	s. 135
Efterlysning (Jens Lyster)	s. 136
Taizé. Lund 15-17 september 1995. Program og tilmelding	s. 137
Taizésången i nordiskt perspektiv. Nordiskt hymnologiskt seminarium Lund 17-18 september 1995. Program og tilmelding	s. 139
Redaktionelt	s. 141
Forfatterne adresser	s. 142

Alt af nåde

En salme af K. Robert Hansen (fra kantaten ved Fårevejle Højskoles 50-års jubilæum den 7. juli 1957)

Af nåde Gud gav os vort menneskeliv,
dets dyre og hellige gave;
af nåde Gud talte sit skaberbliv
til jordens dejlige have.

Af nåde Gud gav os sin gode lov
og ikke for liv at besvære;
til værn om vort liv som vort dybe behov
af nåde han satte sit gærde.

Af nåde sin søn os til frelser Gud gav
og barneret hos sig i dåben;
af nåde — i Kristus — fra vugge til grav
står hele Guds nåde os åben.

Af nåde vi fik evangeliets ord
til frelse fra synd og fra våde;
af nåde han dækked' os børnenes bord
til styrke og vækst i hans — nåde.

Af nåde han mødte os med sit kald —
han fandt os på vildsomme veje;
af nåde han førte os hjem og gav al
sin glæde og fred os i eje

Af nåde alene vi er, hvad vi er —
af nåde fik troen vi givet;
af nåde vi lever som mennesker, der
tør tro på en mening med livet.

Af nåde vi slumrer og vågner påny —
Guds nåde er ny hver en morgen;
til sjæl og til legem bekymring må fly —
derfor er hans nåde os borgen.

Af nåde vi søndag og hverdage fik
som livsrytme — arbejde og hvile —
og solstrejf på vejen, hvert øjeblik
vi tårer til trods måtte smile.

Af nåde vi lever — i nåde vi dør,
af nåde vor livstråde væves.
Af nåde i troen, o Herre, os før,
så nåden ej bliver forgæves!

Af nåde os tag og i nåde os led,
hvorhen du det vil, på din måde,
i lys eller mørke — når bare vi ved,
vi frelses for evigt af nåde!

Af nåde Gud lytter til børnenes bøn
og ser dem i verdners vrimmel.
Af nåde til sidst han endogså gi'r »løn«
for evigt hos sig i sin himmel.

Og dér skal vi sige: »Al nådens Gud!
var livet os ofte en gåde,
så har vi nu sandet og jubler det ud,
at alt, o ja *alt* var jo nåde.«

Den stædige tro

I går var hveden moden
i dag står skoven hvid
om lidt vil lærker kvidre
om sol og forårstid.
Avisens sider råber
om nuets evighed
mens vinden lægger støvet
til ro et ukendt sted.

Vi tæller vore dage
der hober sig til år
og stædigt vokser stakken
af det, vi ikke når.
Den gode vilje kæntrer
så let i ugens løb,
når løgnen lokker for os
og ler, når vi gir køb.

Derfor, på ugens morgen
må vi her hen igen,
hvor kirken åbner døren
som for en gammel ven.
Og ord får atter mening
skønt vi har slidt dem ned
kan de forundret synge
om håb og kærlighed.

Her døber vi de spæde
vi knytter hjertebånd
og beder, at de døde
må leve i Guds hånd.
De lærte os om troen
der - rakt fra slægt til slægt -
forleener vore dage
med evighedens vægt.

Om alle vore drømme
forsvinder i det blå,
og skyggerne bliver lange
og mørket banker på
skal kirken stædigt vidne
om troen, der består
og bærer os, så dage
kan gro til leveår.

(ps. 90)

Lisbeth Smedegaard Andersen, 1994

Peder Hjort og Carsten Hauch

I løbet af de sidste par år er en stor del af Aarhus Katedralskoles Bibliotek overført til en række institutter ved Aarhus Universitet. I den forbindelse - og samtidig for at fejre skolens 800-års jubilæum i 1995 - blev der udgivet et skrift, *Overført fra Aarhus Katedralskoles Bibliotek*, redigeret af Carsten Bach-Nielsen og Per Dahl, hvor medarbejdere ved de implicerede institutter hver især skrev en afhandling om en af de overførte bøger. Professor Benedikt Otzens afhandling om Peder Hjorts Salmebog og om Hauchs oversættelse af Matthias Claudius' aftensalme har formentlig interesse for *Hymnologiske Meddelelsers* læsere, og med rektor Henning Spure Nielsens tilladelse genoptrykkes den her med et par tilføjelser.

Kun et par år før Oehlenschläger skrev "Guldhornene" og indvarslede romantikken og den danske Guldalder, hvor digtningen skulle nå uanede højder, fik vi den kedsommeligste salmebog, nationen har oplevet. I 1798 autoriseredes *Evangelisk-christelig Psalmebog*, som danskerne måtte trækkes med som officiel kirkesalmebog indtil 1855.

Der er sagt meget ondt om *Evangelisk-christelig Psalmebog*, og selv om det ikke er rimeligt at hævde (som Grundtvig gjorde), at den hverken var evangelisk eller kristelig, og at den heller ikke var en salmebog, da den var blottet for god lyrik, så er det givet, at den betegnede lavmålet. Det gælder både de mange nye bidrag fra tidens velmenende præster og de voldsomme omarbejdelser af Kingos og Brorsons salmer. Den var skabt af mænd, "der åbenbart stod ganske fremmede over for Begrebet poetisk Inspiration, men ansaa Psalmedigtning som et "Fag", hvori man kunne arbejde som i saa mange andre, væsentlig blot ved Hjælp af Flid og Ihærdighed" skrev kirkehistorikeren Bjørn Kornerup i 1951.

Evangelisk-christelig Psalmebog repræsenterede på enhver måde Oplysningstidens kristendomsforståelse, sådan som den udviklede sig i sidste halvdel af 1700-tallet. Ikke så snart er vi inde i 1800-tallet, før romantikken på den ene side og vækkelsesbevægelserne på den anden side - begge med al god ret - krævede en ny officiel salmebog. Men kirkeledelsen, som snart blev domineret af den konservative biskop Mynster, var tøvende.

Til gengæld fremkom der en række private salmebøger, eller snarere samlinger af salmer, som kunne bruges alle andre steder end lige netop i kirken. Præsten P.A. Fenger udgav i 1827 Kingos salmer, mens en kollega, J.A.L. Holm i 1830 udsendte Brorsons salmer. Så kunne man dog uden for kirken synge disse dejlige salmer i den oprindelige form uden at være henvist til *Evangelisk-christelig Psalmebogs* forvanskninger. Ingemann udsendte 1825 sine "Høimesse-Psalmer", og de følgende år sammenstillede flere af Grundtvigs disciple større eller mindre salmebøger, hvor Grundtvig var repræsenteret sammen med Kingo og Brorson. To af tidens udmær-

kede salmedigtere i andet geled, Boye og Timm, udsendte fra midten af 30'erne adskillige hefter med deres egne salmer, hvoraf flere har klaret sig til idag. Endelig kom i 1837 første del af Grundtvigs *Sang-Værk*, hvor der dels findes et meget stort antal af Grundtvigs egne salmer, men også mange bearbejdelser af tidligere danske - ikke mindst Kingo. (Om disse forskellige udgivelser, se Anders Malling: *Dansk Salmehistorie VIII* (1978) s.281 ff. og 314-23).

Og der kom flere. Når jeg i denne opsats tager forrige århundredes salmebøger frem, hænger det sammen med, at en af tidens private salmebøger findes i Katedralskolens Bibliotek og hører til den samling af værdifulde bøger, som er blevet overført til Teologisk Bibliotek ved Aarhus Universitet.

Salmer fra Sorø

I 1838 udsendte lektor Peder Hjort i Sorø en bog: *Salmer og Bønner, udvalgte og lempede efter vor Tids Trang til Brug saavel ved Underviisning som ved huuslig Andagt*. Det drejer sig om et beskedent lille hefte med 63 salmer; men i 1840 kom 2. udgave, som var vokset til 300 salmer, og nu fik titlen *Gamle og nye Salmer*. Den 3. udgave fra 1843 havde den samme titel, og den omfattede næsten 400 numre. (Se Malling VI (1971) s. 310-12 og M. Borup: *Peder Hjort* (1959) s. 149-52 om Hjorts virksomhed som salmeudgiver).

Det er den 3. udgave af Hjorts salmebog, der stammer fra Katedralskolens Bibliotek, og der er tale om den største samling af salmer i tiden, og der er ikke tvivl om, at den udfyldte et savn og har spillet en stor rolle. Den skal vi høre lidt mere om. Dernæst vil jeg gå nærmere ind på en salme, som er kær for mange, Hauchs "Sig Maanen langsomt hæver". Den så for første gang dagens lys i Hjorts samling.

I forordet til 1838-udgaven har Hjort ingen direkte polemik mod *Evangelisk-christelig Psalmebog*, men en dedikation til biskop Mynster ender med ordene: "...som en ærbødig Opfordring til at virke for Tilvejebringelsen i de danske Menigheder af en bibelsk og ægte poetisk foruden almeenfattelig Psalmebog". I forordet til den stærkt udvidede 2. udgave fra 1840 er dedikationen til Mynster erstattet af følgende hjemmestrikkede digt:

Herren udi Stormands Pragt,
Enken i sin sorte Dragt,
Oldingen vendt bort fra Jord,
Ynglingen med stolte Ord,
Tiggeren i usle Kaar,
Møen i sin Skønheds Vaar
Helliges i Kjærlighed
Hvad jeg samled her til Hjertets Fred.

Udeladelsen af dedikationen til Mynster er næppe tilfældig; Hjort har hurtigt fået en fornemmelse af, at han ikke skulle regne med Mynster som forbundsfælle i kampen for en ny salmebog. Og da han i 1843 er nået til 3. udgave af sine salmer, er Hjort i

F. Vermehren = Portræt af professor Peder Hjort. 1849. Dette år måtte Hjort som 56-årig opleve at blive pensioneret fra Sorø Akademi, som kultusminister J.N. Madvig nedlagde. Samme år mistede han sin hustru og en datter.

hvert fald blevet klar over, at han må tage salmebogssagen i egen hånd. Forordet indledes med disse ord: "Allerede for to Aar siden [altså i 1841] var forrige Oplag af denne Samling udsolgt; men jeg har alligevel ikke kunnet fuldende det nærværende tidligere, da det var min Plan i en tredie Udgave at se at faa alting med, saa meget som muligt, eller ligefrem at sætte mig til Formaals en Psalme=Bogs Udarbejdelse, der igjen kunde tjene til Grundlag eller Udgangspunkt for Tilvejebringelsen af en Kirkelig Sangbog i Danmark". Intet mindre! Hjort taler ikke om autorisation af sin salmebog. Men han betragter sin udgivelse som en slags prøvesalmebog, der kan danne basis for den nye salmebog, som må komme.

Hans modstander i denne sag var og blev biskop Mynster. De korresponderede sammen, og Hjort selv udgav i 1867 og 1869 en række breve, han havde modtaget gennem årene, deriblandt mange fra Mynster. Biskoppen var på enhver måde imod tanken om en ny salmebog. Ikke fordi han var specielt begejstret for *Evangelisk-christelig Psalmebog*, men han frygtede, at man med en ny ville få det, der var værre. Når han skuede ud over sin samtids salmedigtning, kunne han ikke se, at nogen ville være i stand til at bidrage med ting, der var bedre end det, man havde i den autoriserede salmebog. Han siger: "Mange, som meget stærkt ivre mod den ev. christelige Psalmebog, staae dog i poetisk Henseende ikke paa synderlig høiere Standpunct, end denne Psalmebogs Redacteurer" (Hjorts *Breve* II (1869) s.54, 19.1.1844).

Over for tidens krav om en ny salmebog går Mynster i begyndelsen af 1840'erne i gang med en afværgemanøvre: han påtager sig at udarbejde et *Tillæg* til *Evangelisk-christelig Psalmebog*. Det kom og blev autoriseret i 1845. Som salmebog betragtet må denne udgivelse virkelig siges at tilhøre fastetiden. Den indeholder kun en brøkdel af Hjorts 400 salmer; af dens ialt godt halvt hundrede salmer har Mynster endda kunnet tage de fyrre fra Hjorts samling.

Allerede i 1843 er Hjort klar over, at Mynster med sit kommende *Tillæg* i hvert fald indtil videre har sat en kæp i hjulet for planer om, at Hjorts udvalg skulle danne basis for udarbejdelsen af en ny salmebog. I et brev fra 14. november 1843 - da han sender biskoppen sin store 3. udgave - skriver Hjort med nogen bitterhed til Mynster, at det altså ser ud til, at *Evangelisk-christelig Psalmebog* skal "blive som den var". Han fortsætter:

og det er det, som Menigheden i Danmark *ikke længer vil* lade sig nøje med, da den ikke kan lade sig nøje med Ord og Phraser for Tanker og Følelser, med Skin istedenfor Virkelighed, med Vand istedenfor Viin, med evige Gjentagelser, og med forsigtig Tavshed istedenfor christelig aabenhjertig Tale: med Frugtens golde Kjernehuus istedenfor dens liflige vederqvægende Saft. Menigheden kræver noget andet end Talemaader, som den Hjertelige føler sig benauet ved, og den Eftertænksomme bliver tankeløs over. Men en saadan Virkning har den nærværende Kirke-Salmebog ofte.

Dette Grund-Onde maa hæves! Men om ogsaa hint fortræffelige "*Tillæg*" som et Figenblad kommer til at dække dens Blussel, saa vil dens

Nøgenhed ligefuldt fremskinne og afskrække. Det er derfor mit underdanige Raad - og da min Betænkning er bleven forlangt i Ritual-Sagen, anseer jeg det ikke for usømmeligt at fremsende et saadant ogsaa i denne Sag - at man søger at udarbejde en *heel ny Psalmebog*. Et brugbart Forarbejde turde da vel nærværende min Samling gjælde for. (Hjorts *Breve* II s.51).

Dette brev har ikke passet Mynster. I sin oprørthed sammenligner Hjort biskoppens *Tillæg*, som stod for at skulle autoriseres, med et figenblad. Og samtidig betegner han på ny i al ubeskedenhed sin 3. udgave som et forarbejde til en ny salmebog - den, som Mynster mindst af alt ønskede.

De er radikalt uenige om bedømmelsen af salmer. Det kommer frem i deres syn på Grundtvig og hans salmer. Hjort er ikke uden kritik over for Grundtvig; alligevel kan han se hans storhed som salmedigter og medtager i sin 3. udgave 48 salmer af Grundtvig. Han overgås kun af Brorson, som er repræsenteret med 58 salmer (M.Borup: *Peder Hjort* s.151). Mynster - som i øvrigt var fætter til Grundtvig - havde intet til overs for ham. I et brev til Hjort 28.1.1841 siger han: "At jeg har ringere Tanker, end De, om Grundtvig som Psalmedigter - thi saavel hans Begeistring som hans Eftertanke kan sielden holde længere ud end til 2 eller 3 Stropher, og da han gjør sine Psalmer saa umaadelig lange, saa faaer man meget Kling-Klang og meget Passiar at trækkes med - (...) derom ville vi ikke trættes, thi i saa Henseende har enhver sin Idiosynkrasie" (Hjorts *Breve* II s.35). I Mynster *Tillæg* fra 1845 er der kun én salme af Grundtvig!

Hauch og "Sig Maanen langsomt hæver"

Allerede ved forarbejdet til 1838-udgaven af sin salme-samling forsøgte Hjort at få nogle af sine digterkolleger i Sorø til at bidrage med oversættelser. Med Ingemann lykkedes det ikke. De var ikke gode venner. Den sarte Ingemann gouterede ikke den noget voldsomme Hjort, og i et brev til Grundtvig fra 1843 om forholdene ved Akademiet skrev han: "Med P. Hjort er det udbrudt til en formelig Krig her, fordi man har sagt ham nogen Sandhed. I ham har jeg som fungerende Direktor arvet en 20aarig Plageaand, der hindrer al samdrægtig Virksomhed" (*Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, udg. ved Svend Grundtvig, København 1882, s. 266; se andre udtalelser af Ingemann om Hjort, M. Borup: *Peder Hjort*, s. 91f). Når det drejede sig om salmer, kom det heller ikke til en "samdrægtig Virksomhed". Hjort har åbenbart bedt Ingemann om at oversætte tyske salmer til sin 3. udgave, og Ingemann svarer køligt:

F. Vermehren = Portræt af digteren Carsten Hauch. 1847.

Sorø d. 10. October 1842

Høistærede Hr. Collega!

Med Hensyn paa Deres ærede Anmodning om at oversætte en eller anden berømt tydsk Psalme til den nye udgave af Deres Psalmesamling, kunde det maaskee synes vrangvilligt, naar jeg beder Dem have mig undskyldt. Men Sagen er den, at ligesaa gjerne jeg vil udtale paa min Viis hvad jeg føler mig inderlig opfordret til, ligesaa nødig paatager jeg mig at give Andres Tanker og Følelser Form, og enhver Oversættelse er mig i Almindelighed en Plage. Desuden troer jeg, at de heldigste og omhyggeligste Oversættelser næsten altid kunne ventes af de Talenter, der ikke selv ere productive i samme Retning.

Deres ærbødige
B.S. Ingemann

(Hjorts Breve, I, s. 465)

Hjort måtte - som i de tidligere udgaver - nøjes med en halv snes af Ingemanns originale salmer, som tidligere var trykt.

Bedre held havde Peder Hjort med Carsten Hauch, der som bekendt også boede i Sorø og var knyttet til Akademiet. De kendte hinanden helt fra den store tid i København, hvor de stod skulder ved skulder i kampen for Oehlenschläger mod Baggesen. I 1838-udgaven (som jo kun omfattede ca. 60 salmer) har Hauch to med, den kendte "Gravsang" ("Stirrer ej i Graven ned") og oversættelsen "Aftensang" ("Sig Maanen langsomt hæver"), som jeg vender tilbage til. I forordet til 1840-udgaven fremhæver Hjort sin ven Hauch blandt sine hjælpere: "Paa min Opfordring har Digteren Hauch, min mangeaarige Medbroder i danske Sager, oversat Nr. 42, 89, 90, 152 og 276 til en Prydelse for denne Samling", og han nævner senere, at Hauch også har leveret originale bidrag. Hauch har ni salmer i denne udgave: de nævnte oversættelser og én til (nr. 88), som Hjort har glemt i forordet. Nr. 88 og 89 er begge oversat efter Novalis ("Min Sjel, hvad kan du meer begjere" og "Der gives saa bange Tider"). De andre efter mindre kendte tyskere, dog en af Arndt ("Gaa nu hen og grav min Grav"), som endnu findes i Den danske Salmebog. De originale er "Solen i sin klare Glands", "Jeg ved mig intet bedre Raad" og "Stirrer ej i Graven ned"; den sidste overlevede til og med den salmebog, vi havde indtil 1953 (se Mallings VI (1971) s.280-82).

Det kan ses af korrespondancen mellem Hauch og Hjort, at samarbejdet om salmer går helt tilbage til 1834. Og når det gælder "Sig Maanen langsomt hæver" - som altså er et bestillingsarbejde - har den sin egen historie. Slår man op i Mallings *Salmehistorie* (IV (1964) s. 342-44), får man naturligvis at vide, at "Sig Maanen langsomt hæver" er en oversættelse af Matthias Claudius' salme "Der Mond ist aufgegangen". Mallings hidsætter Claudius' tekst fra 1779 og Hauchs version fra 1838, og vi gør det samme, idet vi tager den efter originaludgaven:

1
Der Mond ist aufgegangen,
Die goldnen Sternlein prangen
Am Himmel hell und klar;
Der Wald steht schwarz und schweiget,
Und aus den Wiesen steigt
Der weisse Nebel wunderbar

2
Wie ist die Welt so stille
Und in der Dämmerung Hülle
So traulich und so hold!
Als eine stille Kammer,
Wo ihr des Tages Jammer
Verschlafen und vergessen sollt.

3
Seht Ihr den Mond dort stehen? -
Er ist nur halb zu sehen
Und ist doch rund und schön!
So sind wohl manche Sachen,
Die wir getrost belachen,
Weil unsre Augen sie nicht sehn.

4
Wir stolze Menschenkinder
Sind eitel arme Sünder
Und wissen gar nicht viel;
Wir spinnen Luftgespinste
Und suchen viele Künste
Und kommen weiter von dem Ziel.

5
Gott, lass uns dein Heil schauen,
Auf nichts Vergänglichs trauen,
Nicht Eitelkeit uns freun!
Lass uns einfältig werden
Und vor dir hier auf Erden
Wie Kinder froh und fröhlich sein!

6
Wollst endlich sonder Grämen
Aus dieser Welt uns nehmen
Durch einen sanften Tod!
Und wenn du uns genommen,
Lass uns in Himmel kommen,
Du unser Herr und unser Gott!

1
Sig Maanen langsomt hæver,
Den gyldne Stjerne svæver
Paa Himlen klar og blid.
Vor Skov er taus og stille,
Og hvide Taager spille
Paa Engen rundt ved Aftentid.

2
Hvor roligt Jorden hviler
Bag Nattens Slør og smiler
Saa mild og sommervarm;
Den ligner stillen Kammer,
Hvori al Dagens Jammer
Forglemmes skal i Søvnens Arm

3
Betragter Maanens Bue,
Den er kun halv at skue,
Og er dog heel og rund;
Saa er vel flere Sager,
Som nu vort Hjerte vrager,
Fordi vi halvt dem skue kun.

4
Vi stolte Adams Slægter
kun saare lidet mægter,
Og meget veed vi ej.
Vi efter Skygger jage
Og mangel Konst opdage -
Og komme længre fra vor Vej.

5
Gud Fader i det Høje,
Lær mig at skjelne nøje
Det Sande fra sit Skin!
Og mens jeg er i Live,
Lad lig et Barn mig blive!
Skjenk mig et fromt enfoldigt Sind!

6
Og brister saa mit Hjerte
Skjenk uden Sorg og Smerte
Den sidste Hvile mig!
Og naar Du har den skjenket,
Lad Sjælen uforkrænket
Opstige fra sin Grav til dig.

7

So legt euch denn, ihr Brüder,
In Gottes Namen nieder;
Kalt ist der Abendhauch.
Verschon uns, Gott! mit Strafen
Und lass uns ruhig schlafen!
Und unsern kranken Nachbar auch!

7

Saa kold er Nattens Vove;
Nu vil jeg rolig sove,
Giv mig, o Gud, din Fred!
See naadig til min Slummer,
Og trøst mig i min Kummer,
Og trøst min syge Nabo med!

Man vil se, at Hauchs version fra 1838 er næsten uændret bevaret i den nuværende salmebog, dog at vers 6 er udeladt, og de første linjer i det sidste vers er ændret. Anders Malling omtaler så også det forhold, som nok de færreste er opmærksom på: at der foreligger en anden oversættelse af salmen fra Hauchs hånd. Den er nu om dage nok bedst kendt fra Carl Nielsens dejlige korsats fra 1908, som man tidligere ofte hørte Studentsangerne synge. Den har begyndelseslinjen "Alt Skoven sig fordunkler", og det var den oversættelse, Hauch selv medtog i sine *Lyriske Digte* (1842) under titlen "Aftensang. (Efter Claudius)". Den er fastholdt i senere udgaver af Hauchs digte. Denne version afviger i forhold til den kendte især i vers 1 og 3:

1

Alt Skoven sig fordunkler,
Den gyldne Stjerne funkler
Paa Himlen reen og blid;
Sin Ret Naturen kræver,
Og over Engen svæver
Den hvide Damp ved Aftentid.

3

Betragter Maanens Lue!
Den er kun halv at skue,
Og er dog skøn og klar;
Som denne hulde Maane,
Er Meget, som vi haane,
Fordi vort Blik ei blev det var.

I de andre vers er der kun mindre varianter: 4. linje i vers 2 er "Den ligner stillen Kammer" ændret til "Fast liig et stille Kammer". Vers 7 har i linje 1-2 samme form som i Hjorts tre udgivelser. Det er først med Roskilde Konvents prøvesalmebog fra 1850 (med titlen *Psalmesbog. Samlet og udgivet af Roskilde-Konvents Psalmekomite*, København 1850) at disse linjer i nr. 84 vers 6 lyder: "Koldt Nattens Vinde sukke, Mit Øie vil sig lukke". I samme udgave optræder i vers 2 l. 4 den velkendte formulering "Ret som et stille Kammer". Disse ændringer gik videre til den autoriserede salmebog (1855). Prøvesalmebogens ændring af vers 1, l. 2 ("Frem Aftenstjernen svæver") blev i øvrigt allerede i Roskilde Konvents prøvesalmebogs 2. udg. (1852) nr. 81 ført tilbage til originalen. (Dette som et korrektiv og supplement til Malling IV, s. 343f).

Der er altså to versioner af Hauchs oversættelse: den, der blev trykt i Hjorts salmesamling 1838 og findes i salmebogen den dag i dag (den vil i det følgende blive

Gamle og Nye Psalmer,

udvalgte

og lempede efter Tidens Lary,

til Brug

i Skolen, Hjemmet eller Kirken,

af

P. Hjort.

Tredie meget foregedede Udgave,
forvnet med flere mindre kjendte Melodier.

Kjbenhavn. 1843.

Den Gyldendalske Boghandlings Forlag.

Priis, uden Bind, 48 Skilling.

Titelbladet i 3. udgave af Hjorts Gamle og Nye Psalmer (1843). Katedralskolens eksemplar.

kaldt "salmeversionen"), og den Hauch trykte i *Lyriske Digte* (1842) (som i det følgende vil blive kaldt "lyrikversionen"). Spørgsmaalet er nu, hvordan det er kommet dertil, at der eksisterer to versioner af oversættelsen. Malling tænker strengt kronologisk og går ud fra, at Hauch i 1838 oversatte Claudius til Hjorts salmebog (salmeversionen). I 1842, da Hauch udgav *Lyriske Digte*, har han åbenbart "syntes, at hans oversættelse havde for lidt af tidens romantisk-lyriske stil, og han ændrede ikke så lidt på den" (Malling IV s.343). Resultatet skulle altså have været lyrikversionen.

Men således hænger det næppe sammen. Da Hjort i 1867 publicerede *Udvalgte Breve fra Mænd og Qvinder skrevne gjennem en lang Række År til P. Hjort*, medtager han ca. 90 breve fra Hauch - mange af dem skrevet, mens de begge boede i Sorø. Et udateret brev henfører Hjort til sommeren 1834, og her skriver Hauch følgende:

Da jeg i Dag sysler med Sligt, tog jeg Claudius's Sang strax for mig og rettede hiint Vers, saa godt jeg formaaede. Ogsaa det første Vers, der vel var alt for frit oversat, forandrede jeg. I Adskilligt af det Andet har jeg for Resten mere fulgt Meningen end Ordene, ganske ordret kunde heller ikke slige Sange gaae over i et fremmed Sprog, naar de skulde beholde det Naive og Lethenaandede, fra hvilket deres største Tryllekraft kommer. Er der noget, Du endnu ønskede forandret, saa siig mig det. Dog tiltroer jeg mig ei at kunne forbedre stort Mere i det 3die Vers. Originalen kan især her vanskelig naaes.
- Din hengivne J.C. H.

P.S. Hvis Du synes, kunde vi godt forandre "Lue" til "Bue"; jeg var selv uvis om, hvilket af disse Ord jeg skulle bruge.
(Hjorts *Breve* I s.234f.)

I hvert fald Hauchs P.S. kan let overbevise os om, at brevet drejer sig om "Sig Maanen langsomt hæver", og Hjort henviser da også i en fodnote til "min Psalmesamlings 3. Udg. Nr. 211", som just er den. Det vil sige, at Hauch allerede i 1834 har ændret sin oprindelige oversættelse. Oversættelsen er et bestillingsarbejde, og mon ikke også ændringerne er bestilt af Hjort? Udtrykket "hiint Vers" tyder på, at de har talt (eller korresponderet) om det, så Hjort ved, hvad Hauch hentyder til.

Men i hvilken retning er disse ændringer fra 1834 gået? Har Hauch først produceret salmeversionen og derefter lyrikversionen, som Malling formoder, eller er det omvendt? Nu ville det jo være interessant, hvis der eksisterede flere breve om sagen. En gennemgang af Hjorts og Hauchs papirer i Det kongelige Biblioteks Håndskriftsamling gav intet resultat: der lå 14 manuskripter af Hauchs oversættelser og originale salmer til Hjorts 3. udgave fra 1843. Men manuskripter til præcis de to salmer, som Hauch havde med allerede i 1838-udgaven ("Stirrer ej i Graven ned" og "Sig Maanen langsomt hæver" i salmeversionen) var væk. Heller ikke i de bevarede breve var der noget at finde fra 1834.

Vi må altså gætte ud fra det trykte brev: "hiint Vers" kan ikke være vers 1, som han nævner umiddelbart efter. Længere nede siger han, at han ikke mener "at kunne forbedre stort Mere i det 3die Vers". Der er således al grund til at tro, at "hiint Vers"

er vers 3. Det passer også med "P.S.", hvor det gælder "Lue" eller "Bue" - altså netop udtryk i vers 3.

Vi kan slutte: brevet drejer sig om vers 1 og vers 3. Vers 1 har Hauch ændret, fordi det var "alt for frit oversat", og vers 3 er ændret "saa godt jeg formaaede". Sammenligner man de to versioner med det tyske forlæg, er der ingen tvivl om, at salmeversionen ligger nærmere ved den tyske original. Især i vers 3 har han i salmeversionen Claudius' raffinerede pointe: "heel og rund" overfor "halv" med, men den kommer ikke frem i lyrikversionen. Og i vers 1 må den sære linje "Sin Ret Naturen kræver" siges at ligge langt fra Claudius, mens 1838 er tættere på.

Konklusionen må blive: Hauch leverer på bestilling en oversættelse af Claudius til Hjort i sommeren 1834, lyrikversionen. Hjort ønsker ændringer, før han vil indlemme den i sin salmesamling; Hauch gør, hvad han kan og ender med salmeversionen, som trykkes i 1838. Da Hauch i 1842 skal trykke sine *Lyriske Digte* og går tilbage til sin tidligste produktion (det er hans første udgivelse af digte), vælger han sit første udkast til Claudius-digtet, lyrikversionen, som i fremtiden kun overlever i forskellige udgaver af Hauchs digte, først og fremmest sønnen A.G.Ø. Hauchs tobinds-udgave fra 1891.

Et angreb på Carsten Hauch

Professor Leif Ludwig Albertsen har for nogle få år siden skrevet en afhandling, "Matthias Claudius i Danmark" (*Hymnologiske Meddelelser* 19 (1990) s.23-28). Den handler om et par danske oversættelser af Claudius' salmer, og han betegner den selv som "et angreb på Carsten Hauchs "Sig Maanen langsomt hæver"". Albertsen kan ikke lide Hauchs oversættelse. Han siger først, at andre har fremhævet, at den er "dilettantisk". Det er nu kun Vilhelm Wanscher, der i 1906 har udtalt sig på denne måde, og Wanscher havde det jo sådan, at han befandt sig bedst ved at være "anderer Meinung". Albertsen vil ikke stå tilbage for Wanscher og ender med at sige, at "digtet er forvredent og notorisk vås" (s.26).

Denne hårde dom fældes efter en gennemgang af nogle enkeltheder i salmen: hos Claudius er der i første versen kontrastering mellem ro og bevægelse, som hos Hauch er "opblødt". Videre: man kan ikke "stå og se på, at månen langsomt hæver sig", og den ensomme stjerne, der svæver, får Albertsen til at tænke på julestjernen, "og det er da ikke meningen". Endelig er det forvirrende, at Hauch blander skovens ejendomsforhold ind i salmen ("vor Skov").

Det mest katastrofale er imidlertid Hauchs uvidenhed om månens opførsel i de forskellige faser. Månen kan kun, når den er halv, hæve sig over horisonten kl. 12 middag eller ved midnat, får vi at vide. Altså ikke om aftenen. Jeg må tilstå, at jeg aldrig har været klar over det med månens faser, og man er da altid taknemlig for at blive belært. Men når det gælder "Sig Maanen langsomt hæver", er det helt uinteressant. Her må man virkelig tilstå Hauch den poetiske frihed. Det er muligt, at Albertsen har læst hos Holberg, at "licentia poetica" er en hore. Jeg synes Albertsen

skulle tillade Hauch blot en lille flirt med hende, selvom Hans Brix måske har ret i, at han "ikke var i Forstaaelse med den erotiske Side af det romantiske". Sagt med andre ord: fejl i astronomiske petitesseer kan ikke få andre end Albertsen og Wanscher til at nedvurdere "Sig Maanen langsomt hæver". Albertsen skal have lov til, lige som biskop Mynster, at have "sin Idiosynkrasie". Men vi andre må så også have lov til at se på Hauchs salme som en lille perle, der forbløffende præcist gengiver stemningen i Claudius' digt.

Laudate omnes gentes, laudate dominum

Introduktion till "Taizésången i nordiskt perspektiv" - nordiskt hymnologiskt seminarium IV i Lund 17-18 september 1995.

Inledning

Mitt under brinnande världskrig, 1940, kom den då 25-årige Roger Schutz till den lilla franska byn Taizé vilken inte ligger långt från staden Cluny. Han bar på drömmen om att grunda en kommunitet som skulle verka för försoning. I huset han förvärvat fann han plats för att leva ett liv i bön så som den blivande kommuniteten kom att leva, men här fanns också plats för att ta emot flyktingar, särskilt judar som flytt undan den nazistiska ockupationsmakten. Vid påsk 1949 kunde de första bröderna avlägga sina livslånga löften om celibat och gemensamt liv. Kommuniteten i Taizé är ett ekumeniskt och internationellt brödraskap bestående av ungefär 100 bröder. Alla bröder bor inte i Taizé, utan några lever i små s k fraterniteter bland fattiga i olika delar av världen.¹

Ett av syftena med kommunitetens grundande var att "söka vägar som kunde överbrygga de kristnas splittring och mänsklighetens konflikter". Kommuniteten vill genom sin existens vara en "gemenskapens liknelse" där man dagligen söker försoning.² Bröderna har aldrig velat skapa en "rörelse" runt sig själva, utan man uppmanar gästerna att ta ansvar i sina egna kyrkor och församlingar.³

I föreliggande artikel görs ett försök att *belysa Taizésången utifrån dess funktion och kontext samt att belysa Taizésångens teologi utifrån ursprung, tema, genre och gudsbild. Vidare beskrivs något av Taizésångens musikaliska gestaltning liksom publiceringen av Taizésånger i Sverige och till viss del i övriga Norden.*

Dispositionen av artikeln är följande: I Taizésångens funktion och kontext, II Teologisk analys av Taizésången, III Taizésången och dess musikaliska dräkt samt IV Taizésånger i Norden.

Begreppsdefinition och språklig avgränsning

I denna artikel används begreppet Taizésång som beteckning på de sånger vilka ingår i häftet *Chants de Taizé*. Sångpartier som normalt brukar definieras som mässpartier, t ex Kyrie och Gloria betecknas också som Taizésång i den mån de ingår i sångsamlingen. Taizésångerna förekommer ofta på många olika språk och sjungs inte

¹Broder Roger, 1993 s 87ff och Meditativ bön i vårt gudstjänstliv, 1991 s 45

²Broder Roger 1993, s 87ff

³Meditativ bön i vårt gudstjänstliv, 1991, s 45

sällan på flera språk samtidigt. I en undersökning som denna kan det ställa till problem. För enkelhetens skull kommer den engelska texten att följas vid textanalysen med motiveringen att det är ett internationellt språk, som de flesta gästerna från nordiska länder behärskar. Sångerna benämns med huvudtiteln oberoende av vilket språk denna är på. Vad gäller de nordiska utgåvorna är det den titel som anges i respektive utgåva som används här.

I Taizésångens funktion och kontext

"Sången bär upp församlingens bön, men den kan också hjälpa oss att finna Gud mitt i våra vardagliga aktiviteter" har broder Roger en gång skrivit.⁴ Taizésången och Taizémusiken är inget mål i sig utan är ett medel för tillbedjan, för lovsång och för att finna inre stillhet.⁵ Sången kan betraktas ur tre perspektiv: sången som isolerad företeelse, sången insatt i gudstjänstsammanhanget och sången som en del av livet i Taizé och den får då utgöra en integrerad del av gudstjänster, bibelstudier, samtalsgrupper och vad som övrigt tillhör klostermiljön.

Taizésången är en viktig del av hela livet vid komuniteten i Taizé.⁶ För att få perspektiv på sången går det inte att isolera den och betrakta den enbart som sånger i tryck. Hymnologin lär också betraktaren – och inte minst visas det genom NORDHYMNs tvärvetenskapliga synsätt – att det inte går att isolera sångtext för sig och musik för sig utan de måste ses som en helhet. Detta organiska synsätt är oändligt mycket viktigare vad gäller Taizésången, men bör vidgas. Här måste också gudstjänsten i vilken den utgör en del liksom också livsrytmen som helhet i Taizé tas med för att ge dimension åt sången. Den riskerar annars att vid en första anblick klassas som alltför enkel eller kanske till och med banal i sin evangeliska rättframhet. Trots vad som skrivits ovan kommer jag av praktiska skäl att i fortsättningen begränsa mig till det första perspektivet, men är medveten om, och vill göra läsaren uppmärksam på, att det inte ger full rättvisa åt Taizésången.

Livet som möter gästerna i Taizé är uppbyggt kring de tre dagliga bönegudstjänsterna, vilka är morgonbön med utdelande av konsekrerat bröd och vin (den som inte kan ta emot nattvardsgåvorna kan få välsignat bröd i slutet av gudstjänsten), middagsbön och aftonbön. Strukturen på dessa gudstjänster är i stora drag densamma.⁷

Sång

Psaltarpsalm med halleluja

⁴Meditativ bön i vårt gudstjänstliv, 1991, s 1

⁵Meditativ bön i vårt gudstjänstliv, 1991, s 2

⁶Beskrivningen bygger till stor del på erfarenheter gjorda vid en vistelse i Taizé 19920927-19921004.

⁷Bön och lovsång, 1989 s 5

Bibelläsning på flera språk
Tystnad
Förbön
Avslutande bön eller välsignelse
Sång

Tre av veckans gudstjänster har speciell karaktär. Fredagskvällens aftonbön avslutas med bön kring det nedlagda ikonkorset och vid den gudstjänsten står Långfredagens händelser i fokus. Lördagskvällens gudstjänst är en gudstjänst då Uppståndelsen firas. Varje gudstjänstdeltagare får ett litet ljus i sin hand vid ingången och detta ljus tändes mot slutet av gudstjänsten. Broder Roger, prior i Taizé och grundare av kommuniteten⁸, håller ett tal som simultantolkas till flera språk. På söndagen ersätts morgonbönen och middagsbönen med en större gudstjänst vilken i stort sett firas som högmässa.

Tiden mellan gudstjänsterna ägnas åt bibelstudium, tilldelad arbetsuppgift, samtalsgrupper i vilka deltagarna delar med sig av sina frågor, funderingar och sin tro samt att ta del av andra deltagares erfarenheter. En sak som betonas särskilt är just delandet. Bröderna i Taizé ser helst att gästerna kan gå in i den veckorytm som finns där och som börjar söndag kväll med aftonbön och avslutas med högmässa påföljande söndag. För dem som vill finns det möjlighet att delta i speciell övning av Taizésångerna. Övningen ligger inte i anslutning till någon gudstjänst. De som deltagit i övningen får i gudstjänsten utgöra den sångligt övade delen av församlingen, kören.

I gudstjänsterna som helhet, i bibelstudierna och kanske även i samtalsgrupperna och i arbetsuppgifterna kompletteras och fördjupas Taizésångernas budskap.

II Teologisk analys av Taizésången

Det häfte, *Chants de Taizé*, som här bildar grunden för undersökningen, utgavs 1991. Häftet innehåller 85 numrerade sånger. Layouten är inte enhetlig och häftet bär karaktären av att vara bruksvara. Ingen auktorisation och inget förord finns, endast copyrightuppgifter samt uppgift om kompositörer till några av sångerna.

I den internationella och ekumeniska miljö som kommuniteten i Taizé utgör kan gudstjänstspråket vara ett problem. Vissa delar av gudstjänsten, t ex textläsning, förekommer på många olika språk, beroende på varifrån veckans gäster kommer. Vad gäller sångerna ställs däremot andra krav. En del av sångerna sjungs i Taizé på många språk samtidigt. Beträffande andra sånger har man sedan 1970-talet löst problemet genom att införa latin i sångerna med motiveringen att ingen nationalitet och språkgrupp favoriseras när detta "neutrala" språk används. Fördelarna är också,

⁸Roger Schutz, född 1915 i Schweiz, se t ex Brown, 1967 s 917f; Broder Roger, 1993 s 87ff och Taizé, 1990

menar man, att latinet inte bjuder de uttalssvårigheter som t ex tyska och franska gör.⁹

Textkällor

Sångtexterna är korta och kärnfulla. Nästan samtliga texter består av endast en strof, vilken upprepas många gånger. Vid en av sångerna anges författaren (Santa Teresa de Jesús: Nada te turbe, 17). Trots att källhänvisning saknas i övrigt låter texterna avslöja sitt ursprung för den som äger viss kännedom om Bibel, mässpartier, hymner etc.

Bibeltexterna är många och framför allt är Psaltaren använd. Några exempel kan här nämnas:

Cantate Domino (8) Ps 98:1, 4
Jubilate Deo (2, 7) Ps 98:4 och Ps 100:2
Psallite Deo (21) Ps 98:5
Laudate Dominum (14) Ps 117:1
Confitemini Domino (34) Ps 118:1
Oculi nostri (44) Ps 123:2¹⁰
Les béatitudes (85) Mt 5:3ff, Lk 23:42 (bearbetade)¹¹
Bleibet hier (6) Mt 26:38,41¹²
Magnificat (41, 54) Lk 1:46
Nunc dimittis (33) Lk 2:29¹³
Jesus, remember me (77) Lk 23:42¹⁴

Bland sångtexter som återfinns i västkyrklig liturgisk tradition (vissa går tillbaka på bibeltexter) kan nämnas:

Kyrie (64, 65)¹⁵
Gloria (4, 40)¹⁶

⁹Broder Robert, a s 16 not 11; Batastini, 1984a s 19

¹⁰Vulgata

¹¹La Bible

¹²Die Bibel

¹³Vulgata

¹⁴The Jerusalem Bible

¹⁵Missale Romanum, 1969 s 386

¹⁶Missale Romanum, 1969 s 386f

Alleluia (69-71, 80)¹⁷

Benedictus (15)¹⁸

Crucem tuam (37)¹⁹

Textavsnitt hämtade ur det klassiska antifonal- och hymnmaterialet återfinns. Här kan nämnas följande exempel:

Veni creator Spiritus (3, 55) författare: Hrabanus Maurus²⁰

Veni sancte Spiritus (36, 79) medeltida antifon²¹

Ubi caritas et amor (10) författare: Paulinus av Aquileia²²

Bysantisk tradition finns också representerad. Några exempel (som också går tillbaka på bibeltexter) kan nämnas:

Alleluia (42, 72, 81)

Les béatitudes (85)

Teman

Innehållet i *Chants de Taizé* präglas som framgått till stor del av det behov av sånger som de dagliga gudstjänsterna föder. Med kyrkoårsanknytning finns i stort sett, förutom några böner om Anden, endast sånger med tema Getsemane - Långfredag - Påskdag. Det kan ha sin funktionella förklaring i behovet av sånger till fredagskvällens och lördagskvällens gudstjänster. Som exempel på dessa sånger kan nämnas:

Bleibet hier (6)

Adoramus te (30, 49)

Jesus, remember me (77)

Crucem tuam (37)

Per crucem (38)

Surrexit (16, 23)

Christus surrexit (24)

Nebojte se (76)

¹⁷Missale Romanum, 1969 s 387

¹⁸Missale Romanum, 1969 s 392

¹⁹Missale Romanum, 1969 s 258

²⁰Cecilia, 1987:449

²¹Den svenska psalmboken, 1986a:361

²²Cecilia, 1987:569

Ett tema som förekommer i åtta av de undersökta sångerna är motsatsparen mörker-ljus/eld, natt-dag eller kombinerat: "Within our darkest night, you kindle the fire that never dies away" (Dans nos obscurités, 1), "Our darkness is never darkness in your sight: the deepest night is clear as the daylight." (La ténèbre, 9), "Stay with us O Lord Jesus Christ, night will soon fall. Then stay with us O Lord Jesus Christ, light in our darkness." (Bleib mit deiner Gnade, 29), "By night, we hasten, in darkness, to seek for the living water, only our thirst lights us onward..." (De noche, 45), "O Lord, you are my lamp, my God enlighten my darkness." (C'est toi ma lampe, 59), "O Light of every heart...your voice breaks into our night..." (Lumière de nos coeurs, 75), "When the night becomes dark, your love, O Lord, is a fire..." (78) och "Jesus, your light is shining within us. Let not my doubts and my darkness speak to me..." (Jésus le Christ, 83).

Ett annat tema som är ungefär lika frekvent är kärleken. "Where charity and love are, God is there." (Ubi caritas, 10), "Pour toujours, je chante l'amour du Seigneur" (endast fransk text) (Alleluia, 42), "spirit of love..." (Spiritus Jesu Christi, 57), "O love of every love, O Lord" (Lumière de nos coeurs, 75), "When the night becomes dark, your love, O Lord...", (78), "Come Holy Spirit, kindle the fire of your love." (Tui amoris, 79) och "You love us, wellspring of life." (Toi, tu nous aimes, 82).

Några av sångerna uttrycker längtan efter vila eller har uttryck som att själen törstar. Exempel är "In God alone my soul can find rest and peace..." (Mon âme se repose, 12), "Our soul is yearning for God." (Notre âme attend, 31) och "Within me my soul is thirsting..." (Une soif, 62).

Det är många teman som saknas i *Chants de Taizé*. Sånger som det tydligen inte finns behov av vid de dagliga gudstjänsterna i Försoningskyrkan i Taizé. Som exempel kan nämnas: sånger för dagens och årets tider, för kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, vigsel, begravning), rena nattvardssånger, sånger som tar upp ecklesiologi eller Guds-folkstanken, sånger vilka tar upp teman som t ex bättring, skuld, prövning, efterföljelse, helgelse, himlen, pilgrimsvandringen, Kristi återkomst, Maria- och övriga helgdagar. Avsaknaden av dessa sångteman kan ha sin orsak i att gästerna ofta inte stannar mer än en vecka åt gången. Därför behöver texterna vara så pass öppna att de kan tilltala dem direkt utan kyrkoårsanknytning, utan casual anknytning och utan att behöva någon längre uppföljning.

Genrer

Omkring hälften av sångerna kan karaktäriseras som lovsånger. Som exempel på sånger ur denna grupp kan nämnas:

- Jubilate Deo (2)
- Cantate Domino (8)
- Laudate Dominum (14)
- Singt dem Herrn (61)

Bönesånger och tillbedjanssånger är ytterligare en stor grupp, men mindre än gruppen lovsånger. Bland exemplen ur denna grupp kan nämnas:

Adoramus te (30, 46, 49)

Ostende nobis (27)

Kyrie (64, 65)

Notre Père (73, 74)

Gudsbilden

Den gudsbild som sångerna ger uttryck för är varierande. Ungefär tio av sångerna har ingen definierad bestämning av gudsbilden. Tre av dem vänder sig till ett du: "Within our darkest night, you kindle a fire..." (Dans nos obscurité, 1), "Our darkness is never darkness in your sight..." (La ténèbre, 9) och "You love us, wellspring of life" (Toi, tu nous aimes, 82). Ytterligare två andra av dessa kan sägas ha ett underförstått du-tilltal: "Grant us peace of heart" (Dona nobis pacem, 13) och "Give peace Give peace of our hearts" (Da pacem, 35). Bland övriga texter finns Alleluia (69-71, 80) och en text som är mycket öppen: "By night, we hasten, in darkness, to seek for the living water, only our thirst lights us onward..." (De noche, 45). Den öppna gudsbilden kan vara ett uttryck för ekumeniska strävanden.

Utifrån trosbekännelsens tre artiklar är det möjligt att bestämma den gudsbild som sångerna ger uttryck för.

Trosbekännelsens första artikel om Gud som Skapare och Fader finns omvitnad i ytterst få sånger. Två sånger är sjungen Herrens bön och däri är tilltalet "Our Father" (Notre Père, 73, 74). En annan sång räknas egentligen till den andra artikelns sånger, men uttrycket "Son of the Father" (Domine Deus, 56) finns i den.

Indirekt kan man utläsa tron på en Skapare bakom vissa formuleringar, trots att det inte i klartext nämns någon, t ex "you kindle a fire" (Dans nos obscurité, 1), "God the wellspring of life" (The Lord is my song, 52) och "O Light of every heart...O Life, true source of all living..." (Lumière de nos coeurs, 75). Anden som Skaparande förekommer i några sånger, men de sångerna behandlas under tredje artikeln.

Tyngdpunkten hos de sånger som kan räknas in under första artikeln ligger på sånger som har gudstilltalet eller gudsbenämningen "Lord" eller "God". De allra flesta av dessa är lovsånger. En liten grupp med sånger av mer berättande eller uppmanande karaktär återfinns också t ex "Let nothing trouble you, let nothing frighten you; whoever has God lacks nothing." (Nada te turbe, 17) och "Wait for the Lord, whose day is near. Wait for the Lord: keep watch, take heart!" (39). Bönesånger/tillbedjanssånger finns representerade bland gruppen sånger som har anknytning till första artikeln. Här kan nämnas tex "Give peace, Lord, to those who trust in you." (Dona la pace, 19) och "Show us, Lord, your mercy. Amen, come soon." (Ostende nobis, 27).

Trons andra artikel berörs i ungefär 1/3 av sångerna. Två av dessa är lite speciella i det att de är Jesusord. Bleibet hier (6), Mt 26:38, 41, och Les béatitudes (85),

Mt 5:3ff. Knappt hälften av sångerna ur denna grupp har anknytning till händelserna Getsemane - Långfredag - Påskdag. Den största delen av sånger som riktar sig mot andra artikeln är bönesånger eller tillbedjanssånger, t ex Jesus, remember me (77), och "We adore you, o Christ." (Adoramus te O Christe, 30). De sånger som inte är böner/tillbedjan eller Jesusord kan karaktäriseras som berättande eller uppmanande sånger. Några exempel kan nämnas: "Our eyes are on the Lord Jesus, on our God" (Oculi nostri, 44) och "Be not afraid, sing out for joy..." (Nebojte, 76).

Av de undersökta sångerna är det ett fåtal som uttalat vänder sig till eller omnämner den tredje artikeln, Anden och Kyrkan. Dessa sånger är samtliga böner om Anden: Veni Creator Spiritus (3, 55), Vieni Spirito Creatore (51), Veni Sancte Spiritus (36) och Tui amoris (79).

I två andra sånger finns Anden nämnd men det rör sig om Jesu Kristi Ande "Spiritus Jesu Christi, Spiritus caritatis" (57) respektive uttrycket "your Spirit, Lord," (75).

Någon uttalad avgränsad ecklesiologi finns överhuvudtaget inte i dessa sånger. Snarare är det tvärt om så att en del av sångerna uppmanar alla länder att sjunga lovsång (Laudate..., 14, 22).

III Taizésången och dess musikaliska dräkt

Sånger som växt fram ur behovet av att finna medel för bönen är ofta meditativa till sin karaktär. Under åren som gått har musikstilen i Taizé genomgått stora förändringar påverkat bland annat av att allt fler unga människor från olika länder och med olika förutsättningar har sökt sig till Taizé. Från att under de första decennierna musik av mer traditionellt slag har använts så som psalmer och lutherska koraler från 1500-talet har det skett en stegvis utveckling.²³ Den har gått via den franske jesuiten Joseph Gelineau fram till kompositören av dagens Taizésånger, kyrkomusikern och tonsättaren Jacques Berthier som var verksam i Paris.²⁴ En annan kompositör, Joseph Samson, kan också nämnas i sammanhanget.²⁵ I sökandet efter liturgisk musik har man också vänt sig till slaviska källor.²⁶

Det kom att bli en liten kanon av Michael Praetorius som gav den första vinken om att något nytt hade kommit i musikalisk stil. En av kommunitetens bröder, broder Robert, tog med sig idén till Berthier som skrev arrangemang till sången. Berthier fortsatte sedan att skriva sånger för kommuniteten i Taizé i samma stil, vilken markant skiljer sig från den impressionistiska stilen i hans orgel- och koralmusik.²⁷

²³Broder Robert, a, s 11; Broder Robert, b, s VIII

²⁴Batastini, 1984a s 19f. Berthier avled hösten 1994.

²⁵Heinz-Mohr, 1965 s 38

²⁶Moore, 1970 s 63

²⁷Batastini, 1984a s 19f

Musiken i Taizé är karaktäristisk menar Andrew Wilson-Dickson, eftersom den är nära förbunden med komunitetens särskilda freds- och försoningsbudskap, men också därför att den måste vara tillgänglig för en stor församling med många olika språk.²⁸ Sångens mål är den gemensamma bönen. Den repetitiva bönen, upprepandet av de korta bönesångerna, har sina rötter i djupt ner i den kristna bönetraditionen. Som exempel kan nämnas Jesusbönen och Rosenkransen.²⁹ När bönesången får repeteras och åter repeteras kan bedjaren göra upplevelsen att sången tar över och sjunger sig själv: "jag tänker inte längre på tonerna eller ordet jag ska frambringa - sången går av sig själv, och jag tillber Gud bortanför mina tankar".³⁰

Taizésångerna kan enligt Robert J Batastini delas in i fyra grupper. Dessa är kanonsånger, ostinatosånger, litanior och acklamationer.³¹ Sången stöds ibland av orgelackompanjemang³², ibland av andra instrument.

Chants de Taizé

Sånghäftet kan betecknas som församlingssånghäfte, dvs endast församlingens partier är tryckta och varken försångarpartier eller eventuella instrumentalsatser. Med ett undantag är samtliga sånger försedda med både text och musik. De flesta av sångerna, 59 stycken, är satta för blandad kör (3-4 stämmor SATB). Fem sånger är noterade för diskantkör (2-3 stämmor). Endast en av sångerna återges enbart med melodi. Övriga är kanonsånger. Man kan finna en blandning i häftet både av sånger som har strikt 4-stämmig sats och sådana som har modernare harmonik, vilket också Wilson-Dickson noterar.³³

Berthier anges som kompositör till de flesta av sångerna. Till dessa sånger komponerade speciellt för komuniteten har fogats två sånger av M Praetorius, tre sånger av JS Bach och en var av M Franck, J Petzold och S Toolan. Utöver dessa upplysningar ges också uppgiften att vissa sånger arrangerats av Taizé.³⁴ Det visar sig emellertid att uppgifterna är otillräckliga. Två exempel kan nämnas: "Arrangements Taizé" anges för en sång med texten Alleluia (80). Melodin saknar uppgift om vem som är kompositör, således borde den rimliga tolkningen av uppgifterna vara att Berthier eller någon från Taizé är melodins upphovsman.³⁵

²⁸Wilson-Dickson, 1992 s 227

²⁹Sånger från Taizé del II, 1986 s 3

³⁰Meditativ bön i vårt gudstjänstliv, 1991 s 2

³¹Batastini, 1984a s 20f

³²Moore, 1970 s 63

³³Wilson-Dickson, 1992 s 227

³⁴Chants de Taizé, 1991 register

³⁵Chants de Taizé, 1991 register

Samma melodi återfinns med uppgift om att Karen Lafferty, amerikansk sångerska, skrivit den 1972. Det gäller Den svenska psalmboken 1986:686: Söken först Guds rike³⁶ liksom Norsk salmebok 1984:877: Søk først Guds rike³⁷ och Tillæg til Den Danske Salmebog 1994:928.³⁸ Det andra exemplet får utgöras av den sista sången i sånghäftet *Les béatitudes* (85). Saligprisningarna torde inte heller ha Taizé som ursprung då samma sats finns utgiven på Wessmans musikförlag (tidigare utgåva på Noteria) i Sverige och utgåvan är försedd med uppgiften "Ortodox kyrkoton."³⁹

Kanonformen är representerad med knappt en fjärdedel av sångerna, dvs 19 sånger varav en är en dubbelkanon. Exempel på kanonsånger är den ovan nämnda *Jubilate Deo* (2) av Praetorius, *Gloria* (40) och *Cantate Domino* (8) av Berthier.

Ostinatosånger, som repeteras på ett mantralikt sätt, kan enligt Batastini t ex ha formen av en kort koral om åtta eller 16 takter.⁴⁰ Som exempel på dessa kan nämnas *Veni sancte Spiritus* (36), *Laudate Dominum* (14) och *Wait for the Lord* (39).

Litaniorna är skrivna för bön och förbön och består också av olika Kyrie eleison-satser (64, 65).⁴¹

Till acklamationerna räknas Alleluia-refrängerna (69-71), Amen och andra utropsfraser.⁴²

De allra flesta sångerna är enstrofiga, men längden varierar. Nästan hälften av sångerna består av åtta takter, men det finns stora variationer alltifrån två takter upp till 24 takter. Något så ovanligt som en sång bestående av 17 takter återfinns också (*Bénissez le Seigneur*, 50). Den vanligaste taktarten är jämn takt med beteckningen 2/4, 4/4, C eller C. Tillsammans omfatta dessa ungefär 50 sånger. 16 sånger är noterade i 3- respektive 6-takt, sju sånger i blandtakt och tactus i nio sånger. Vidare är ungefär 20 sånger försedda med upptakt.

Tonaliteten i en övervägande del av sångerna är moll, drygt 50 av de 84 med musik återgivna sångerna. Ungefär 30 av sångerna är i durtonarter, men det finns också modal tonalitet representerad. Vid en funktionsanalys framkommer att det inte är ovanligt att sångerna slutar på dominantackordet och i de sånger som klingar i moll är dominanten oftast en durdominant. Dominantslutet kan ha sin förklaring i att det skall leda vidare till tonikan som finns i början och då blir det naturligt att sjunga sången om och om igen.

³⁶Den svenska psalmboken, 1986a:686

³⁷Norsk salmebok, 1984:877

³⁸Tillæg til Den Danske Salmebog, 1994:928

³⁹Saligprisningarna, 1992

⁴⁰Batastini, 1984a s 21

⁴¹Batastini, 1984b s 7

⁴²Batastini, 1984b s 7

IV Taizésånger i Norden

Vid genomgång av de nordiska folkkyrkornas psalmböcker visar det sig att det endast i två⁴³ finns Taizésånger.⁴⁴ Dessa är Sveriges och Danmarks. Den svenska psalmboken innehåller fyra Taizésånger (Jubilate Deo inräknad) och det danska psalmbokstillägget innehåller sex. Bland övriga samfundspsalmböcker i Sverige återfinns en Taizésång i Segertoner.⁴⁵

För Svenska kyrkan finns utgivna tillägg till Den svenska kyrkohandboken av vilka del II och III-IV innehåller material från Taizé. Gudstjänstformen som presenteras är en temamässa kallad "Mässa i Taizé-ton". Mässans ordning är anpassad till svenska förhållanden, så t ex föregås nattvardsfirandet av en gemensam beredelse, liksom konsekration av nattvardsgåvorna.⁴⁶ Det senare sker inte vid själva morgonbönerna i Taizé.

Den mest omfattande publiceringen av Taizésånger i nordiskt sammanhang står Wessmans musikförlag, Slite på Gotland, för. Fem sånghäften har hittills utgivits, varav ett är ett samlingshäfte. Utgåvorna är gjorda under överinseende av brödraskapet i Taizé.⁴⁷

Det första sånghäftet *Veni sancte Spiritus Sånger från Taizé* utkom 1983. Häftet består av 14 sånger och de utgör en blandning av lovsånger, tillbedjan och böner. Av dessa 14 sånger återfinns 12 i det undersökta *Chants de Taizé*. Två av de 12 sångerna har något olika text i de båda sånghäftena. Den textåtergivning som Wessmans musikförlag publicerar står troligen närmare textförlagan än *Chants de Taizé* vad gäller minst en av sångerna, *Oculi nostri* (44). I Ps 123:2 återfinns den svenska utgåvans text, däremot tycks i den franska utgåvan *Dominum Deum* ha bytts ut mot *Dominum Jesum*.⁴⁸

Det första häftet innehåller i stort sett enbart sånger medan det från det andra häftet *Sånger från Taizé del II* är en viss tendens att inkorporera gudstjänsthandledning. Här återfinns tillsammans med 26 sånger/refränger böner och

⁴³Jag har här valt att inte räkna den ovan av Karen Lafferty omnämnda bibelvisan som ursprungligen Taizésång. Denna bibelvisa, *Söken först Guds rike*, är en av de mest kända bibelvisorna i Sverige och finns tryckt i *Psalmer och visor* 76, 1976. Bibelvisan har uppenbarligen varit känd innan Taizésånger spreds mer omfattande i Norden.

⁴⁴Den svenska psalmboken, 1986a; Norsk salmebok, 1984; Tillæg til Den Danske Salmebog, 1994; Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 1986; Virsikirja, 1986; Sálmabók, 1972 och Sálmur 1991

⁴⁵Jag har undersökt följande: Segertoner, 1988; Psalmer och Sånger, 1987; Cecilia, 1987; Den svenska psalmboken, 1986b och Frälsningsarméns sångbok, 1990.

⁴⁶Tillägg till Den svenska kyrkohandboken II, 1990 och Tillägg till Den svenska kyrkohandboken III-IV, 1993

⁴⁷*Veni sancte Spiritus*, 1983; *Sånger från Taizé del II*, 1986; *Bön och lovsång*, 1989; *Meditativ bön i vårt gudstjänstliv*, 1991 och *Sånger från Taizé Samlingsbok*, 1992

⁴⁸Vulgata Ps 123:2; *Veni sancte Spiritus*, 1983 s 18f och *Chants de Taizé*, 1991 nr 44

förslag till hur olika moment i gudstjänsten kan utgöras av Taizésånger. Här ges förslag till hur man kan recitera böner, psaltarpsalmer och litanior, men här finns ingen ordning för Taizégudstjänster. Av de 26 sångerna/refrängerna återfinns 14 i *Chants de Taizé*. Av dessa 14 är en av sångerna i *Sånger från Taizé del II* inte originalversion (Allenast hos Gud).⁴⁹ En annan textskillnad mellan de svenska utgåvorna och *Chants de Taizé* är att texten *Dona nobis pacem cordium* (13) liksom i den engelska utgåvan *Songs and Prayers from Taizé* lyder *Dona nobis pacem Domine*.⁵⁰

Den tredje häftet, *Bön och lovsång*, utkom 1989. Här fortsätter orienteringen mot hela gudstjänsten, närmare bestämt bönegudstjänsten. I förordet uttrycks också tydligt att det är de dagliga bönegudstjänsterna i kyrkan i Taizé som ligger till grund för det förslag som presenteras.⁵¹ *Bön och lovsång* innehåller endast åtta Taizésånger, men i häftet hänvisas till sånger ur de båda tidigare utgivna häften. Tyngdpunkten ligger istället på att ge kommentarer, beskrivningar och material till böner och psaltarpsalmer. Här finns också förslag på textläsningar för gudstjänstbruk. Förutom ett allmänt gudstjänstordningsförslag ges också kommentarer till hur man kan fira Påskmysteriet. Det senare förslaget grundar sig på de två speciella bönegudstjänster som firas i Taizé fredagskvällar och lördagskvällar (se ovan).⁵² Två av sångerna som finns i *Bön och lovsång* återfinns inte i *Chants de Taizé*.

Meditativ bön i vårt gudstjänstliv *Sånger från Taizé* bok IV, 1991, är som titeln avslöjar mer inriktad mot hela gudstjänsten. Här betonas mer än tidigare behovet av meditativ gudstjänst. "Vår svenska/lutherska gudstjänstordning har ett drag av effektivitet: så många moment som möjligt på kortast möjliga tid."⁵³ I häftet ges ytterligare material till recitation av psaltarpsalmer, instruktioner och beskrivning för tystnaden. "Tystnaden tillsammans med Gud kan befria mig från kravet att prestera fromhet, som inte är äkta. Om jag just nu inte har något att säga min älskade, får jag inte vara tyst då, och njuta av att vara älskad och att älska tillbaka? Gud har säkert hört tillräckligt många tomma ord, utsagda i förhoppningen att Han skulle bli glad, för att vi gör vår plikt och ber...är det inte generande?"⁵⁴ I häftet ges också instruktioner till hur man kan förbereda gudstjänstrummet för stillhet och bön. Vidare ges förslag till gudstjänstordningar för bönestunder, veckomässa, Påskmysteriet och

⁴⁹Sånger från Taizé del II, 1986 s 10f; Sånger från Taizé Samlingsbok, 1992 nr 49 och *Chants de Taizé*, 1991 nr 25

⁵⁰*Chants de Taizé*, 1991 nr 13; Sånger från Taizé del II, 1986 s 26f; Sånger från Taizé Samlingsbok, 1992 nr 22 och *Songs and Prayers from Taizé*, 1991 nr 31

⁵¹*Bön och lovsång*, 1989 s 5

⁵²*Bön och lovsång*, 1989 s 3ff

⁵³*Meditativ bön i vårt gudstjänstliv*, 1992 s 2

⁵⁴*Meditativ bön i vårt gudstjänstliv*, 1992 s 10

vesper. I det fjärde häftet har mässfirandet kopplats samman med Taizésånger. Utifrån kyrkoåret ges förslag på olika psaltarpsalmer liksom utifrån olika gudstjänstmoment. Vidare, trots att det inte förekommer i Taizé, har utgivarna valt att ge förslag till hur man kan berika liturgin med evangelieprocession.⁵⁵

Meditativ bön i vårt gudstjänstliv består av 32 sånger varav tio inte återfinns i *Chants de Taizé*. Vissa av sångerna har publicerats i tidigare utgåvor på samma förlag, en del av dem med annan text.

Sånger från Taizé Samlingsbok från 1992 är den senaste utgåvan och omfattar 75 nummer. Detta samlingshäfte är ett rent sånghäfte utan kommentarer och liturgiska instruktioner. 16 av sångerna finns inte utgivna/utgivna i föreliggande form tidigare på förlaget. En av de senare finns med i *Veni sancte Spiritus* men då utan svensk översättning och två andra av sångerna har tidigare publicerats i annan version. En av sångerna från häftet finns inte med i *Chants de Taizé*.

Sammanfattning

Taizésången är medel för lovsång och tillbedjan. Genom att se Taizésången som en del av den gudstjänst i vilken den sjungs och en del av hela livet vid komuniteten i Taizé kan förståelsen fördjupas.

Texterna är korta och kärnfulla. De är ofta hämtade ur Bibeln, västkyrklig liturgisk tradition, bysantisk tradition eller klassiskt hymn-och antifonmaterial. Det behov av sånger som veckans olika gudstjänster i Taizé ger upphov till präglar innehållet i *Chants de Taizé*. Här kan nämnas en del sånger för firandet av Påskmysteriet från Getsemanenatten till Påskdagen. Tema som förekommer ofta är motsatsparen mörker-ljus/eld och natt-dag, kärlek samt längtan efter vila och själens törst. Häftet innehåller lovsånger, bönesånger och tillbedjanssånger. Den gudsbild som sångerna ger uttryck för anknyter till största delen till Trosbekännelsens första artikel. De öppna gudstilltalen "God" och "Lord" är vanligast.

Jacques Berthier blev den som kom att prägla den musikaliska stilen i det som kallas Taizésång. Han är den som komponerat de flesta sångerna i *Chants de Taizé*. Sångerna kan delas in i grupperna kanonsånger, ostinatosånger, litanior och acklamationer. Sångerna är oftast noterade för blandad kör. De sjungs om och om igen tills sången nästan sjunger sig själv. En övervägande del av sångerna går i moll, men såväl dur som modal tonalitet förekommer. Dominantslut är inte ovanligt. Taktarten är oftast jämn.

Endast i Sverige och i Danmark innehåller folkkyrkornas psalmböcker respektive tillägg till dessa Taizésånger. I Sverige finns material publicerat även i *Tillägg till Den svenska kyrkohandboken del II* och *III-IV*. I Sverige har också fem sånghäften med Taizésånger publicerats av Wessmans musikförlag. Utvecklingen i den svenska publiceringen har gått från i stort sett enbart publicering av sånger till att också ge gudstjänsthandledning. I den senaste utgåvan presenteras förslag till "Mässa i

⁵⁵Meditativ bön i vårt gudstjänstliv, 1992 s 20

Taizé-ton". Men, sångerna är blott ett medel: "Sjung lovsång, alla länder och priså Herrens namn."

* * * * *

Den som vill veta mer om Taizésången i nordiskt perspektiv är välkommen till Lund den 17 och 18 september. NORDHYMN och Teologiska institutionen vid Lunds Universitet anordnar ett nordiskt hymnologiskt seminarium kring Taizésången i nordiskt perspektiv. Se inbjudan i detta nummer av Hymnologiske Meddelelser.

Källor och litteratur

Batastini, Robert J: Taizé: The Community and its Music part one (i: Journal of 1984a Church Music April 1984), Philadelphia

Batastini, Robert J: Taizé: The Community and its Music part two (i: Journal of 1984b Church Music May 1984), Philadelphia

Die Bibel. Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift Altes und Neues Testament, 1988, Augsburg

La Bible. Ancien et Nouveau Testament avec les Livres Deutérocanoniques Alliance biblique universelle, 1987, Paris

Brown, Raphael: Taizé community (i: New catholic encyclopedia vol XIII), 1981, 1967 New York

Bön och lovsång. Översättning och bearbetning: Curt och Anki Lindström 1989

Cecilia. Katolsk psalmbok 1987

Chants de Taizé, Taizé 1991

Frälsningsarméns sångbok 1990

Heinz-Mohr, Gerd & Bahr, Hans-Eckehard: Bröder i världen 1965

The Jerusalem Bible, 1966, London

Meditativ bön i vårt gudstjänstliv. Sångar från Taizé bok IV. Kommentarer 1991 och svensk bearbetning: Ulf Samuelsson och Lars Åberg

Missale Romanum, 1970, 1971, Vaticanis
1969

Moore, Peter C: Tomorrow is too late, London
1970

Norsk salmebok, Oslo
1984

Psalmer och Sånger
1987

Psalmer och visor 76 (i: Psalmer och visor 76/82), 1984
1976

Broder Robert: L'expérience du chant à Taizé (kopior på artikel skickade från
a Taizé) uå, u ort

Broder Robert: Music and song at Taizé (kopior skickade från Taizé) uå, u ort
b

Broder Roger från Taizé: Överväldigande kärlek
1993

Saligprisningarna. Ortodox kyrkoton utgiven på Wessmans musikförlag
1992 Arr: Sven A Wessman

Sálmabók, Reykjavík
1972

Sálmar, Reykjavík
1991

Segertoner
1988

Songs and Prayers from Taizé, 1992, London
1991

Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 1987, Vasa
1986

Den svenska psalmboken
1986a

Den svenska psalmboken med Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens psalmtillägg,
1986b 1987

Sånger från Taizé del II. Översättning och bearbetning: Curt Lindström och Lars
1986 Åberg

Sånger från Taizé. Samlingsbok. Svensk bearbetning: Ulf Samuelsson och Lars
1992 Åberg

Taizé A pilgrimage of trust on earth, Taizé
1990

Tillägg till Den svenska kyrkohandboken II. Kyrkoårets gudstjänster (i serien: Mitt
1990 i församlingen 1990:3)

Tillägg till Den svenska kyrkohandboken III-IV. Temamässor/temagudstjänster
1993 Särskilda gudstjänster (i serien: Mitt i församlingen 1993:4)

Tillæg til Den Danske Salmebog, København
1994

Veni sancte Spiritus. Sånger från Taizé. Svensk utgåva: Anders Ekenberg
1983

Virsiikirja. Suomen evankelis-luterilaisen Kirkon Virsiikirja, 1987, Helsinki
1986

Vulgata. Nova Vulgata Bibliorum sacrorum, 1979, Vaticanis

Wilson-Dickson, Andrew: The Story of Christian Music, 1994, Oxford
1992

En Brorsonpreget salmeboktradisjon

Kortfattet salmebokhistorie for Den Evangelisk Lutherske Frikirke i Norge

I hele Skandinavia er statskirkene konfesjonelt bundet til den lutherske lære. Følgelig har de fleste av frikirkene andre bekjennelsesgrunnlag. Likevel er det her og der noen grupper av lutheranere som ikke har villet være knyttet til staten og har dannet egne kirkesamfunn. Disse er overalt svært små. Eneste unntak er Den Evangelisk-Lutherske Frikirke i Norge, som har 21 000 medlemmer.

Denne kirken har i hele sin over hundreårige historie vært blant Skandinavias flittigste brukere av salmene til fjorårets jubilent, Hans Adolph Brorson.

Historikk

"Den Norske Frikirke" - som Den Evangelisk Lutherske Frikirke hette i de første årene - ble etableret som eget kirkesamfunn i 1877. Som sin salmebok tok de første menighetene i bruk Landstads *Kirkesalmebog*, som da var åtte år gammel. Men mange følte at denne ikke dekket behovet. Siden Frikirkens fedre i så høy grad var påvirket av de ulike retningene innenfor landets lavkirkelighet, ønsket man i tillegg å benytte en eller flere av den store mengden av samlinger med evangeliske sanger som i disse årene hadde blitt gitt ut.

Det var imidlertid naturlig av flere årsaker at Landstad ble hovedsalmeboken i de første årene. Frikirken var et kirkesamfunn. Det var derfor behov for salmer til gudstjenestene og til de kirkelige handlingene. Den var dessuten en luthersk kirke, slik at det var naturlig å bruke en salmebok som hadde tatt vare på den lutherske arven. Dessuten stod pietismen sterkt hos de frikirkelige fedre, og også denne arven var rikelig tilgodesett i Landstads salmebok. Ikke minst var pietismens store salmedikter Hans Adolph Brorson sterkt representert hos Landstad, med hele 126 nummer.

Men selv om det var gode grunner til at de første frikirkelederne valgte å benytte statskirkens salmebok, hadde man jo forlatt denne kirken, for manges vedkommende til dels i protest. Det var derfor ikke uproblematisk å benytte den autoriserte salmeboken i akkurat denne kirken. Protesten hadde vel også hatt sine sosiologiske undertoner. Noe av den gikk nemlig mot statskirken som embetsmannskirke, mens frikirkelederne først og fremst identifiserte seg med legmannsbevegelsen og sangtradisjonene i denne.

Legmannsbevegelsen

Nå er riktignok ikke den norske legmannsbevegelsen en helt ensartet størrelse i siste halvdel av det forrige århundret. Det er særlig tre forholdsvis forskjellige strømninger som preger den.

Først må Hans Nielsen Hauge og hans arvtakere nevnes. På denne tiden hadde haugianismen, videreført blant annet av Gisle Johnson og den vekkelsen han ble opphavet til, manifestert seg med stor tyngde i flere grupper og organisasjoner, først og fremst innenfor statskirken. For det andre gjelder det nyevangelismen, representert ved den svenske predikanten Carl O. Rosenius, og hans medarbeidere, Lina Sandell og Oscar Ahnfelt. For det tredje hadde man mottatt impulser fra vekkelsene i England og Amerika, først og fremst ved predikanten Dwight L. Moody og sangevangelisten Ira Sankey.

Den svenske og den angloamerikanske impulsen var ikke fanget opp i Landstads salmebok fra 1869. Både av denne grunn og fordi det gav Frikirken identitetsfølelse, ble ønsket om egen salmebok drøftet allerede i 1879 under synodemøtet (den gang kalt presbyteriemøtet). Det skulle likevel gå 10 år etter dette før det ble nedsatt en egen salmebokkomité. Til gjengjeld ble det da fart i sakene, for allerede året etter - i 1890 - kunne Frikirkens første salmebok gis ut.

Når det kunne gå så pass raskt unna, skyldtes det dels at man brukte stoff direkte fra Landstads salmebok, dels at man samarbeidet med en egen salmebokkomité i Kristiansand Frikirke, der forstanderen, Jens Marius Giverholt, i 1878 hadde gitt ut sangboken *Lammets Pris*. Til tross for at denne primært var publisert med tanke på *Søndagsskolen og Hjemmet*, som det heter i undertittelen, inneholdt den mye av det nye stoffet som man ønsket i Frikirkens salmebok. Den tids syn på hva som egnet seg for barn - og ungdom også for den saks skyld - var annerledes enn i dag. Giverholts sangbok består nemlig primært av vekkelsesanger og sanger om det kristne håp.

Frikirkens første salmebok er således preget både av den dansk-norske salmetradisjonen, som igjen har mottatt sterke impulser fra tysk ortodoksi og pietisme, og ulike typer av lettere sanger, hovedsakelig fra Sverige og fra engelsktalende land.

Svensk påvirkning

Den svenske påvirkningen skriver seg først og fremst fra den innflytelsen som predikanten Carl O. Rosenius kom til å øve på kristendomsforståelsen innenfor mange skandinaviske grupperinger. Dels var han sangdikter selv, men først og fremst er det Lina Sandell som målbærer den rosenianske arven gjennom sine sanger. Disse ble så igjen presentert av sangevangelisten Oscar Ahnfelt, dels gjennom den store reisevirksomheten hans og dels gjennom utgivelsene av heftene "Andeliga sånger" som kom ut mellom 1850 og 1877. Til sist ble disse 200 sangene utgitt samlet. I Danmark har denne samlingen vært i bruk i uendret form innenfor organisasjoner i Den Danske Folkekirke helt opp til midten av vårt århundre. I Norge var det ikke noen organisasjon eller noe kirkesamfunn som til de grader "slukte den med hud og hår", men de som laget Frikirkens første sangbok, har hatt den som en viktig kilde.

Vi overflømmes av denne typen sangbøker i de siste tiårene av det 19.

århundret. I tillegg til Ahnfeldts sangbok fikk også baptistpredikanten Gustaf Palmquists samlinger stor utbredelse, og de fikk stor betydning for de samlingene av evangeliske sanger som også ble publisert i Norge. Titlene på disse avspeiler tiden de ble laget i. Her er det ikke snakk om prosaiske titler som dem som ble brukt på salmebøkene. For eksempel hette en av de mest utbredte sangbøkene av denne typen, utgitt 1861, "Den kurrende Due i Klipperiften"!

Angelsaksisk påvirkning

Når det gjaldt kirkeordning, mottok Frikirkens fedre impulser fra de britiske øyene. Dette er trolig én av årsakene til at en også fikk inn noe av den angelsaksiske tradisjonen i salmebøkene våre. Men framfor alt var det den amerikanske sangevangelisten Sankeys sangbok *Sacred Songs and Solos* som ble en viktig påvirkningskilde vestfra. Her møter vi både musikalsk og tekstlig en helt annen stil enn den som preget Landstads salmebok og den haugianske tradisjonen. Giverholt hadde fått denne sangsamlingen i hende i 1875, tre år før han gav ut *Lammets Pris*.

I følge jubileumsskriftet *Den Norske Evangelisk Lutherske Frikirke gjennom 75 år*, som ble utgitt i 1952 (også gjengitt i leksikonet *Kristen Sang og Musikk*), skal Giverholt ha gitt ut *Salmer og Sanger for Menigheden* i 1879. Denne salmeboken skulle så ha blitt lagt til grunn da Frikirkens første salmebok ble laget. Det har imidlertid ikke vært mulig å finne noe bevis for at en slik bok er publisert, så det må formodes at det er *Lammets Pris* man mener.

Frikirkens første salmebok har en disposisjon som delvis også har vært fulgt i utgavene siden. Man har overskrifter som "Før Prædiken", "Ved Nadverden" osv., altså salmer og sanger knyttet til plasseringen i gudstjenesten. Noen av de øvrige overskriftene henspeiler på deres bruk ved forskjellige kirkelige handlinger. Andre er relatert til kirkeåret. De øvrige salmene og sangene er plassert under forskjellige tema-overskrifter.

Tema-formuleringene er preget av uttrykksformen den gang og vel også forkynnelsens tema: "Faldet og Fordærvelsen", "Bedrøvelse efter Gud", "Aarvaagenhed" osv. Til slutt kommer en ganske stor gruppe sanger (167) under overskriften "Ældre og nyere Sange". Her er det ikke mange "ældre" sanger å finne. Gruppen består mest av den nevnte typen svenske og amerikanske sanger, slik de hadde oppstått og vært brukt under vekkelsesbølgene der i årene umiddelbart før.

Ser vi på de forbildene man hadde i de autoriserte dansk-norske salmebøkene som forelå, så følger de forskjellige opplegg. Kingos salmebok fra 1699 avspeiler ortodoksiens syn på høymessens status i og med at salmene er satt opp utelukkende ut fra kirkeåret, bortsett fra salmene ved de kirkelige handlingene. Den foreskriver til og med helt bestemte salmer til hver eneste søn- og helligdag, og også deres plassering i gudstjenesten.

To av de øvrige autoriserte salmebøkene som hadde vært brukt, Guldbergs (1778) og Landstads salmebok (1869), fulgte et liknende, om enn ikke så stramt

opplegg, mens *Evangelisk-Christelig Psalmebog* (1798), når det gjelder form, var mer i pakt med Frikirkens salmebok.

Flere revisjoner

Relativt kort tid etter at Frikirkens salmebok var utgitt, innså man at en del av det stoffet som var overtatt fra Giverholts bok, hadde en utilfredsstillende form, med uheldige betoningar og dårlig språk. Dessuten ville man tilbake til mer autentiske versjoner. Man hadde heller ingen forfatterangivelser i boken, noe som forresten var vanlig i de tidligere århundrene.

Samlingen hadde også vist seg å være noe knapp. Frikirkens første salmebok ble derfor revidert og utvidet for hvert nytt opplag som kom. Allerede før århundreskiftet kom det to reviderte opplag i tillegg til førsteutgaven. Særlig ble det gjort et viktig revisjonsarbeid i forbindelse med nytt opplag i 1905. Uheldig språk ble forbedret, og boken fikk en utvidelse på 111 nummer og kom dermed opp i 678. Blant annet kom det til 29 salmer på nynorsk. Det hadde nemlig ikke vært noen salme eller sang på nynorsk i Frikirkens første salmebok. Det var da heller ikke vanlig i de øvrige sang- og salmebøkene som kom på den tiden, bortsett fra *Den syngende Himmelvandrer* som kom i 1885. *Nokre Salmar* av Elias Blix var ikke kommet da Frikirkens første salmebok ble laget.

Ny salmebok i 1936

Først i 1936 - etter 46 år - ble en helt ny Frikirkens salmebok publisert. Denne kom på den annen side ut i uforandrede versjoner i hvert nytt opplag, i alt i 11, og skulle bestå enda et par år lengre enn den første salmeboken. I 1984 kom så den nåværende salmeboken.

Om det var mangel på hymnologisk kunnskap eller om det var hastverksituasjonen som hadde skylden da Frikirkens første salmebok skulle lages, er vanskelig å si. En har i hvert fall vært svært avhengig av og til dels ukritisk til svenske kilder. Dette gjelder i enkelte tilfeller også der det skulle tilrettelegges stoff fra den dansk-norske salmetradisjonen, som for eksempel Brorson-salmene. "Mitt hjerte alltid vanker", som selv Landstad hadde i en tilnærmet original form, har man tatt fra svenske forelegg: "Till Bethlehem mitt hjärta i stilla pilgrimsfärd". Oscar Ahnfelt og andre svenske sangbokutgivere hadde nemlig oversatt og "modernisert" både Brorsons og andre eldre salmedikteres tekster. Og så har man oversatt disse igjen til norsk, i stedet for å ta utgangspunkt i originalen!

Melodien til "Mitt hjerte alltid vanker" / "Till Betlehem mitt hjärta i stilla pilgrimsfärd" oppgis i Frikirkens melodibok å være funnet i Palmquists "Pilgrimssånger på vägen till det himmelska Sion". Man har kanskje ikke villet røpe at melodien var verdslig, om en "oväntad bröllopgäst".

Tekstversjonen i Frikirkens første salmebok som overlever revisjon etter revisjon, er sørgelig flat i forhold til Brorsons original, med hjerte/smerte-rim og bleke poetiske bilder. Første verset lyder slik:

Til Betlehem mit hjerte,
Til englers julesang,
Nu iler fra sin smerte
Til stalden lav og trang,
Thi der jeg vil mig gjemme,
Der har min Tro sin Skat,
Jeg kan dig aldrig glemme,
Du søde julenat!

Melodiboken

Melodiboken til Frikirkens første salmebok kom i 1896. Som det var vanlig den gangen, var det kun én mann, og ikke en komité, som var ansvarlig, nemlig organisten i Frikirken i Arendal, Sigward R. Christensen. Salmestoffet her var sterkt preget av Lindemans koralbok, i og med at de fleste satsene kom direkte fra den.

Det er - som for salmebokens vedkommende - den tyske, svenske og amerikanske tradisjonen som dominerer i Frikirkens første melodibok. De norske religiøse folketonene glimrer så å si med sitt fravær. Dette skal vi imidlertid ikke undres over. Heller ikke i Lindemans koralbok fra 1877 var der folketoner. Det skulle man ha trodd, siden Lindeman allerede fra før midten av århundret hadde engasjert seg betydelig for å samle og utgi folketoner. Det var på bygdene at de religiøse folketonene var dannet og levde, men dette var miljøer som ikke hadde prestisje nok til å kunne øve noen innflytelse på melodibøkene, verken i statskirken eller i Frikirken. Faktisk er Frikirken en smule bedre stilt. Man har tross alt folketone på "Mitt hjerte alltid vanker" (selv om den er svensk), mens Lindemans koralbok på denne har melodien til "Jeg vil meg Herren love"! Og Frikirken har med "Guds sønn har gjort meg fri" på den kjente folketonen som Grieg gjorde kjent i sitt op. 74. Sannsynligvis er dette første gang denne salmen er presentert i noen salmebok i Norden (bortsett fra i Brorsons egen "Svanesang").

Ellers er det generelt svært lite genuint norsk tonemateriale i melodiboken, bortsett fra noen melodier komponert av Lindeman selv.

På midten av 1800-tallet var det en stor salmesangstrid i Norge. Én fløy ville restaurere de gamle salmetonene tilbake till 1500- og 1600-tallets rytmiske form, mens Lindeman og hans støttespillere ville beholde melodiformene slik de hadde utviklet seg, inklusive den såkalt "stive koral" - med de jevne noteverdiene - bortsett fra noen uhistoriske punkteringer i tillegg. Det var den sistnevnte fløyen som "vant", i og med at det var Lindeman som fikk i oppdrag å lage koralboken til Landstads salmebok, og i Frikirkens koralbok har man altså så å si ukritisk fulgt denne.

Melodiene i Frikirkens første melodibok er ofte lagt i et ekstremt høyt leie, av og til helt opp til tostrøken g. Selv om kammertonen var litt lavere den gangen, må menighetssangen i mange tilfeller ha lydt besynderlig. Noen av satsene er dessuten primært beregnet for kor, med karakterangivelser og det hele, noen ganger til og

med utsatt for solist med korinnskudd. I følge forordet skulle de likevel også kunne brukes til å ledsage forsamlingssangen.

Av sangene som er oversatt fra engelsk, har de fleste beholdt sin originale musikalske form. Men det er relativt mange tekster som går på samme melodi. For så vidt er dette en gammel tradisjon, men her er dette i enkelte tilfeller gjort på en svært uheldig måte, siden en del kirkeårstypiske melodier også er brukt til sanger av et helt annet innhold. Særlig virker det underlig å skulle synge Rosenius-sangen "Vov kun dig, dristelig" på melodien til "Glade jul" og Lina Sandells "Her samles vi omkring ditt ord" på "Det kimer nu til julefest". Denne holdningen - å skulle benytte kjente melodier, selv om de var sterkt bundet til andre tekster og kirkeårstider - ser ikke ut til å ha budt utgiverne problemer. I forordet understrekes det nemlig at man kun har villet benytte "de mest kjendte og benyttede (melodiene)". Nye melodier gir man nærmest inntrykk av er "kun optaget for at tilfredsstille Behovet".

Vi kan vel konkludere med at Frikirkens første salme- og melodibok på den ene side avspeiler frikirkefedrenes teologiske og hymnologiske ståsted, og sikkert har betydd mye for det unge kirkesamfunnets identitetsfølelse. På den annen side føler vi nok i ettertid at det ikke ble gitt tid nok til å prioritere dette arbeidet i tilstrekkelig grad.

Det forelå altså en del årsaker til at det ble nødvendig med en helt ny utgave av Frikirkens salmebok. I de nærmeste årene etter hundreårsskiftet fikk vi dessuten et par viktige rettskrivningsreformer som man ønsket å være á jour med.

Likevel var det en del uro omkring spørsmålet om ny salmebok. Slik er det ved alle nye salmebokutgivelser, især fordi man vanligvis blir glad i det man er blitt vant til og kjent med. Da den første salmeboken kom ut i sitt siste opplag i 1925, måtte redaktøren av kirkesamfunnets hovedorgan "Budbæreren" berolige leserne med at det denne gangen ikke var snakk om noen ny bok, kun en overgang fra fraktur (eller gotisk skrift som det gjerne kalles) til antikva (moderne latinske bokstaver). Det ligger mellom linjene at han må dempe en uro i menighetene. Og når så vedtaket om en ny salmebok blir fattet på synodemøtet i 1928, er formuleringen svært forsiktig: Komitéen skal "om mulig" lage ny salmebok, først og fremst med tanke på den nye rettskrivningen.

Allerede året etter har man et forslag ferdig hva utvalg angår, men ennå ikke form. Prosedyren er omstendelig og viser den samme nevnte forsiktighet: Alle menighetene skal nemlig få lov å bli tatt med på høring! Når så hele arbeidet er over, skal en ny komité tre i kraft, for å godkjenne den første komitéens arbeid.

Mange leserinnlegg

Men salmebokarbeidet engasjerer. Leserinnleggene i Budbæreren viser dette. Blant annet kommer det fram ønsker om flere sanger og salmer på "landsmål", 200 nummer bør være det minste, blir det hevdet.

Redaktør av Budbæreren er også medlem av salmebokkomitéen. I en leder i

1929 må han mane til tålmodighet. Han spår at det vil ta minst fem år å få boken ferdig. Forsiktigheten er tydeligvis ikke grunnløs. Komitéen får påpakning i høringsrunden for at man har tatt ut for mye av det gamle stoffet. Man vil heller ha en større bok, dersom det er så påtrengende å skulle ta inn nytt.

I 1931 kommer det derfor en ny redegjørelse fra komitéen. Man er frustrert over reaksjonen fra menighetene. "Vi fristedes til å gi det hele op", klager de. Men de klemmer til igjen, og i 1936 er den så ferdig, den salmeboken som de fleste av Frikirkens medlemmer i dag er vokst opp med og har et forhold til. Det er denne som har hatt lengst levetid av våre tre salmebøker, nemlig 48 år.

I ettertid slår det en at det ikke ble noen radikal nyskapning ut av dette arbeidet. Fortsatt preges salmeboken av de samme to salme- og sangdikterne som den første salmeboken, nemlig Hans Adolph Brorson og Lina Sandell. Og det ser ut til at man ble fornøyd med den nye boken.

Brorson

Det er ikke overraskende at disse er så sterkt representert. Brorson er pietismens dikter framfor noen i Norden. Hans salmer ligger, både ut fra denne retningens forkynnelsesansliggende og ut fra en kunstnerisk vurdering, på et meget høyt nivå. Dessuten ble han den norske legmannsbevegelsens salmedikter framfor noe. I Hauges *Sande Christnes udvalgte Salmebog* (1799) er et flertall av salmene skrevet eller oversatt av Brorson. Og i de fleste norske salmebøkene som ble utgitt utover på 1800-tallet, var Brorson sterkt representert. Det gjelder også i *Landstads Salmebog* (1869). I de pietistiske vekkelsene, som preget Norge på 1800-tallet, var Brorson vår kjæreste salmedikter, og over 300 folketoner er skapt til salmetekstene hans.

Og Frikirken - sammen med det meste av den norske lavkirkeligheten - står helt klart i en pietistisk tradisjon, og har derfor naturlig trykt Brorson til sitt bryst.

Selv om Frikirken i alle år har vært blant dem som har ivaretatt Brorson best i vårt land, er det bemerkelsesverdig å registrere at man likevel aldri i noen av salmebokutgavene har tatt med "Her vil ties, her vil bies", selv om denne både har vært representert i begge salmebøkene som bærer Landstads navn, og dessuten er en av de mest skattede i Danmark. Sannsynligvis kommer dette av at den er svært "poetisk-lyrisk" i formen og ikke bruker de vanlige sentral-evangeliske vendingene. Ikke en gang Guds eller Jesu navn er nemlig nevnt.

Like bemerkelsesverdig, men med motsatt fortegn, er det at "Guds Sønn har gjort mig fri" er med allerede i Frikirkens første salmebok. Denne salmen er ikke å finne i andre salmebøker verken i Danmark eller Norge, bortsett fra i egne Brorson-samlinger (men de har aldri vært autoriserte salmebøker). Først nærmere midten av vårt århundre kommer den inn i andre salmebøker.

Lina Sandell

Lina Sandell er hovedrepresentanten for den nyevangeliske tradisjonen blant salme- og sangforfatterne i Norden. Noen så på denne impulsen - teologisk først

og fremst representert ved Rosenius - som en motpol og nærmest trussel mot tradisjonell pietistisk teologi. I Danmark førte dette til en splittelse innenfor det aktive kristenfolket. Indre Mission tok avstand fra nyevangelismen, mens Luthersk Missionsforening (og senere Evangelisk-Luthersk Missionsforening) identifiserte seg med den.

Så galt gikk det ikke i Norge. Riktignok ble der visse avskalninger fra Indremisjonen i form av "Hauges Venner" og andre mindre, liknende grupperinger, særlig på Østlandet. Vi fikk også opprettelsen av "Samfundet" på Sørlandet, Det Evangelisk-Lutherske Kirkesamfunn ("Jarlsbergianerne") på Østlandet og konsolideringen av "Læstadianerne" i nord. Alle disse avviser nyevangelismen og Lina Sandell, mens den store gruppen av kristenfolket i de forskjellige ytre- og indremisjonsorganisasjonene var åpne for denne retningen. Få av disse i så høy grad som Frikirken.

Alle de svenske sangene var oversatt til norsk, dog ikke alltid like heldig. I motsetning til i dag var det utenkelig på denne tiden å bruke svensk språk i forsamlings sangen. Det kunne man derimot etter hvert gjøre som solo- og korsang.

Innenfor Evangelisk-Luthersk Misjonsforening i Danmark sang man imidlertid svensk. Ahnfelts "Andelige sanger" fikk man riktignok oversatt, men flere svenske sangbøker ble brukt i tillegg, på originalspråket.

Brorsons salmer gav Frikirkens salmebøker et preg av "kirkelighet", også fordi de musikalsk står i en konservativ koraltradisjon. Lina Sandells sanger var imidlertid av en lettere, mer viseaktig karakter, musikalsk utformet av Oscar Ahnfelt. Melodisk var disse sangene preget av store sprang, og siden han akkompagnerte dem på lutt, ble de harmonisk enklere enn de klassiske koralene.

Det øvrige stoffet

Av førreformatorisk stoff er det lite å finne i de to første salmebøkene til Frikirken, kun 11 i salmeboken av 1936. Det er også beskjedent med materiale fra det første århundret etter. Luther er representert med 6 nummer og Paul Gerhardt med 11.

106 av numrene i 1936-utgaven står uten forfatterangivelse. I denne utgaven har man dessuten omarbeidet salmene betydelig i forhold til *Landstads reviderte salmebok*, den daværende salmeboken for Den norske kirke. De 50 første numrene i Frikirkens salmebok finnes også i Landstads reviderte, men bare to av dem har lik form. Det er også få lovsanger og tilbedelsessalmer.

I 1963 ble det så satt ned en ny komité for å lage en tredje Frikirkens Salmebok. Komitéen arbeidet en tid, men ble så nedlagt, primært i påvente av resultat av Den norske kirkes nye salmebok som da nettopp var vedtatt laget, for å unngå at salmebøkene igjen skulle få alt for forskjellig form på fellesstoffet. Det er vel heller ingen grunn til å legge skjul på at det var til dels stor uenighet i komitéen om hva som burde være den nye bokens form og innhold.

Komitéarbeidet til den siste salmeboken

Arbeidet i den salmebokkomitéen som var blitt nedsatt i 1963, hadde strandet. I 1972 vedtar så Synoden at et tremannsutvalg skal vurdere hvordan man i framtiden skal "ordne" seg med sangbok/ salmebok. Siste opplag var nemlig utsolgt, og det var enighet om at den verken skulle gjenopptrykkes eller revideres. Alternativene var enten en ny bok eller at man satset på *Sangboken "Syng for Herren"*, som brukes av organisasjonene innen Den norske kirke, eventuelt den nye salmeboken for Den norske kirke, som var bebudet.

Flertallet i utvalget gikk inn for at Sangboken skulle bli Frikirkens nye salmebok, i hvert fall foreløpig. Et mindretall ønsket at det snarest skulle lages ny bok. Det ble mindretallet som fikk Synodens tilslutning året etter, så i 1973 ble det nedsatt en ny salmebokkomité. De argumentene som vinner fram, er at det er sannsynlig at verken Sangboken eller den nye salmeboken til Den norske kirke ville være tilfredsstillende for Frikirken, den første fordi den i for liten grad vil formodes å dekke kirkesamfunnets behov for salmer, særlig til gudstjenester og kirkelige handlinger, den andre fordi den vil komme til å mangle mye av det sangstoffet som hadde vært en viktig del av Frikirkens tradisjon.

Ingen av disse bøkene ville dessuten ivareta i tilstrekkelig grad de to viktigste salmedikterne i Frikirkens tradisjon, Brorson og Sandell. I tillegg hadde man en del særstoff fra egne rekker, først og fremst Sigvard Engesets produksjon. I retningslinjene som hadde blitt nedfelt da det på synodemøtet i 1963 ble besluttet å nedsette ny salmebokkomité, ble det pekt på at boken burde få en markert form av å være salmebok, samt at den burde lages i nær kontakt med revisjonskomitéene for Sangboken og for den nye salmeboken til Den norske kirke.

Den sistnevnte kontakten ble straks søkt da den nye salmebokkomitéen trådte sammen i 1973, men uten at man møtte interesse for noe slags fellesorgan. Derimot utviklet det seg en fullstendig åpenhet når det gjaldt utveksling av arbeidsdokumenter. Dermed fikk Frikirkens komité stadig tilsendt vedtak om salme- og sangvalg og tekstform både fra Den norske kirke og fra *Sangbokens* komité.

Det var av stor betydning for Frikirkens arbeid at man var à jour med både nye sangvalg, tekstrevisjoner og musikkformer hos de andre komitéene. Frikirkens komité sendte sine detaljerte vedtak - ofte med ønsker angående tekstutformingen. Der disse synspunktene fikk gjennomslag, virket de nok i konserverende retning når det gjaldt eldre salmestoff.

Det kan i denne forbindelse nevnes at Frikirkens komitésekretær ble innbudt til et par dagers tekstdugnad sammen med medlemmer av Den norske kirkes og *Sangbokens* komitéer.

Frikirkens komité valgte nødig og sjelden å stå med tekstlige særformer i forhold til *Norsk Salmebok* og *Sangboken*. Hvor disse bøkene ble ulike, måtte det gjøres et valg. Oftest ble nok *Norsk Salmebok* fulgt i salmestoffet og *Sangboken* når det gjaldt sanger ellers.

Den nye bokens preg

Hva er så den viktigste forskjellen mellom Frikirkens forrige salmebøker og den nye?

For det første er svært mye av det angelsaksiske og svenske sangstoffet gått ut, inklusive mye av Lina Sandell. Men også Brorson er blitt redusert, sistnevnte fra 118 nummer i den forrige til 71 i den nye salmeboken. Det gjelder også mye av det andre pietistiske og herrnhutiske stoffet fra hans samtid. Til gjengjeld har man nærmet seg til den felleskirkelige, og særlig den felleslutherske tradisjonen, både når det gjelder gammelt og nytt stoff.

Frikirkens egne sang- og salmediktere er også blitt tilgodesett, først og fremst Sigvard Engeset. Nynorskandelen er økt i denne salmeboken i forhold til de forrige. I noen få tilfeller er det blitt trykt både bokmåls- og nynorskversjoner av samme salmen, men dette begrenser seg til å gjelde nesten utelukkende salmer som nærmest har en liturgisk funksjon.

I bokmålsalmene følges vanligvis moderne rettskrivning i Frikirkens salmebok, men språkformen er mer konservativ her i de eldre salmene, sett i forhold til de samme i *Norsk Salmebok* og *Sangboken*. Språket er i flere tilfeller endret tilbake til former som står nærmere originalen i Frikirkens, som i motsetning til de andre også bruker former som *nu* og *efter*.

Bruksfrekvensen

Hva skal bestemme et kirkesamfunns valg av stoff til salmebok? Er det fagfolkenes, den hymnologiske ekspertises, vedtak som skal følges, eller er det menighetenes bruksvaner som det primært bør tas hensyn til?

Det ligger i Frikirkens tradisjon et klart ønske om at menighetenes votum skal telle sterkt. Problemet er imidlertid at mange steder har menighetslemmene svært liten innflytelse på salmevalget, i hvert fall til gudstjenestene. En menighets salmevalg kan derfor ofte være kun pastorens preferanser, og han behøver ikke alltid være representativ for et flertall i menigheten.

Det ble for en tid siden gjort en undersøkelse av bruksfrekvensen av innholdet av Frikirkens salmebok. Sang- og musikksekretæren sendte ut et spørreskjema der disse opplysningene ble etterlyst. Desverre er det bare ca. 20% av menighetene som har svart på dette skrevet. Menigheter som flittig bruker alternativer til salmeboken, gjerne presentert på over-head, har i liten grad svart på henvendelsen. I tillegg er det uklart hvor samvittighetsfullt og nøyaktig de skjemaene som er returnert, er utfyllt. Derimot foreligger det en meget presist utført oversikt fra menigheten i Moss.

Den konklusjonen en kan trekke ut fra dette sparsomme materialet, er likevel i pakt med det inntrykket man intuitivt har, og som man vel også kunne ha tenkt seg i utgangspunktet:

De salmene som brukes hyppigst, er for det første de som er knyttet til liturgiske funksjoner, som forskjellige lovsanger av typen *Store Gud, vi lover deg, Vi*

priser deg, Gud, og Deg være ære som Glorialedd, Hellig, hellig og O Guds Lam til nattverd liturgien og Milde Jesus til dåpssermonien.

For det andre kommer salmer knyttet til kirkeåret, som *Nå tenner vi det første lys* (advent). Når det gjelder salmer ved de store høgtidene, viser det foreløpige materialet en svært tradisjonell holdning. Særlig når det gjelder julesangene er det svært sjelden at noen prøver seg på annet enn de allerede fra før mest benyttede, selv om det her ble tatt inn flere andre i den nye salmeboken.

Av sanger utenom disse kategoriene topper *Takk, at du tok mine synder* statistikken.

En av begrunnelsene for at Frikirken fortsatt skulle ha egen salmebok, var at man også skulle ivareta det stoffet som var skapt av Frikirkens egne folk.

Undersøkelsen tyder på at dette materialet ikke er særlig mye brukt. Et visst unntak danner Jens Lund-Andersens nattverdsalme *Jesus Kristus er oss nær*. I det hele tatt har nok komitéen gitt konsesjoner til litt for mange sanger og salmer av frikirkefolk, inklusive av komitéens egne medlemmer.

En ren forglemmelse var det at *Det kimer nå til julefest* ikke er med. Mange tror at det samme gjelder Svein Ellingsens dåpssalme *Fylt av glede*. Det var ikke tilfelle. Den ble vurdert, men var på det tidspunktet kun kjent i versjonen fra prøveheftet *Salmer 1973* med en lite egnet tone. Hadde man kjent Egil Hovlands melodi da salmen ble vurdert, hadde den ganske sikkert kommet inn.

Ellers er oppfatningen av hva som er en god salme i høy grad skiftende. Det merket vi ikke minst på oss selv de 11 årene vi arbeidet i salmebokkomitéen. Da vi startet opp, mens den sosialetiske vekkelsen var på sitt sterkeste, gikk vi som en selvfølge inn for å ta med sanger som Tore Littmarcks *Gud går här på jorden*. Få år senere ble den like selvfølgelig stemt ut igjen. Noen sanger har preg av å være døgnfluer. De begeistrer lett, men tåler ikke "tidens tann".

Uansett hva man ellers måtte mene om mange av de karismatiske lovsangene, ofte presentert på over-head, er vel de fleste enige om at disse tilhører den nevnte kategorien, og er følgelig ikke tatt inn i salmeboken. Dette er ingen kvalitetsvurdering av disse sangene, men bare et signal om at dette er stoff som relativt hyppig bør skiftes ut.

A propos over-head. Hvordan kommer framtidens salmebok til å se ut? Kommer den til å bli trykt i det hele tatt? I USA har de flere steder begynt å kjøre så vel salmer som leddene i liturgien over computer - på storskjerm. Så vel bestemte utvalg av vers som nye versjoner endres enkelt og greitt. Nye sanger og salmer settes kjøpt inn i systemet, og utslitt stoff behøver man jo ikke gjøre seg bruk av. Ikke minst med tanke på bruken av salmeboken som personlig andaktsbok, får vi håpe at det i framtiden også vil bli trykt salmebøker!

De to tidligere salmebøkene i Frikirken hadde en levetid på henholdsvis 46 og 48 år. Og det har gjerne tatt en ti års tid fra en salmebokkomité ble satt ned til boken har foreligget. Dersom historien skal gjenta seg for den neste salmebokens vedkommende, betyr det at komitéen må nedsettes omkring år 2020 ...

Giv mig Gud, en salmetunge - reflexioner över reflexioner

När Mogens Helmer Petersen i Hymnologiske Meddelelser 1994:3 skärskådar de svenska psalmer som införts i det nya danska psalmbokstillägget, ger han uttryck för dels en aning besvikelse, dels en stor förvåning.

Låt mig börja med förvåningen och frågetecknet. Det gäller melodin till Einar Billings psalm från 1922 *Nu gläd dig, min ande, i Herren*. När den infördes i 1937 års svenska psalmbok, fick den genast hänvisning till *Oss kristna bör tro och besinna*-melodin, låt vara i utjämnad tretakt (i det lille koralhäfte, vars förord är daterat november 1937). I koralboken 1939 återfördes melodin till jämn taktart. Så hade den tillsammans med Billing-texten ingått redan i "Kyrklig sång för ungdom i församling, skola och hem" i den omarbetade uppl. 1928. Där står det i fråga om melodiproveniensen Svensk?

Mogens Helmer Petersens fråga gäller ursprunget: *hur kan melodin som länge ansetts som svensk folkton hänföras till Thomissön 1569 och till tyskt 1500-tal?*

Redan i 1697 års svenska koralpsalmbok ingick melodin, då med Haqvins Spegels text *Oss kristna bör tro och besinna* (1697: 211). Den står strax efter *O menniska vil tu betänckia* och har melodihänvisning till den. Psalmen ingår i Thomissön 1569, *O Menniske vilt tu betencke*, blad 233.

Under nr 4297 hos Zahn finner man den texten citerad under en av melodiformerna. Ursprunget torde vara den nordtyska folkvisan *Ich hört ein Fräulein klagen*. Det är där den av Mogens Helmer Petersen diskuterade melodin har sina rötter.

Melodin omvandlas efterhand till moll i Sverige och Finland, men det kan vara intressant att lägga märke till att det första belägget vi har i Svensk Koralregistrant i Lund är från Olaus Ericis sångbok omkr. 1600 (funnen i Uppsala) i dur. Kangasala 1624 och flera av de andra handskrifterna från Finland har både dur- och moll-alternativ!

Att jag kommit att intressera mig särskilt för denna melodi och dess utveckling beror på att en dur-melodi till psalmen *Oss kristna bör tro och besinna* upptecknats av John Enninger i Höör 1884. Han har insett att det är *Herr Christ der ein'ge Gottes Sohn* och antecknat hänvisning till Wallinska psalmboken nr 50 (övers. av Elisabet Kreuzigers kända text) på den första uppteckningen. Dur-melodin har alltså fungerat tillsammans med "Oss kristna-" texten i folklig tradition. Faktiskt finns också samma koppling text-melodi i några koralhandskrifter från 1700-talet, där man försökt reducera antalet meterklasser.

Det finns alltså exempel på att danskt melodibruk kunnat leva kvar i Mellanskåne i 200 år! 1500-talstexten hos Thomissön och Spegels psalm över Matt.

6 om tillit och förtröstan är innehållsligt besläktade. Förmodligen har de varit älskade texter, liksom Billing-psalmen *Nu gläd dig, min ande, i Herren* blev det sedan den kom in i vår psalmbok 1937. Att melodin inte är svensk folkton utan en omvandling av en gammal tysk visa gör väl inte det hela sämre.

Så synd att Mogens Helmer Petersen är lite besviken över melodivalet till de i det danska psalmbokstillägget införda svenska psalmerna!

När det gäller den svenska melodin *Den blomstertid nu kommer* är det väl knappast nödvändigt att skriva en ny text till den. Den har kommit väl överens med Frostensons nattvardstext *Som spridda sädeskornen* ända sedan vi fick den psalmen i 1937 års psalmbok. Vi skulle i varje fall inte tänka oss att byta ut melodin. Och i Norge liksom internationellt (*Laudamus t ex*) finns den, där med den fint tilldiktade andra strofen.

När det gäller sommarpsalmerna, var det intressant att läsa Mogens Helmer Petersens kommentar till Waldemar Åhléns melodi till Wirséns text *En vänlig grönska*. Melodin tillkom 1933 som körvisa, och det är på det sättet den gått till hjärtat på så många. Det är de första stroforna som sjungits av körer, i synnerhet under de senaste decennierna. Församlingen har sjungit Gastorius' melodi från 1675 sedan psalmen kom in i psalmbokstillägget 1921.

Jag håller helt med om att kombinationen text-melodi i de sista verserna är mindre lyckad - men nu används psalmen ofta i stympat skick, och den ha blivit ett "måste" i sommarförsamlingen tack vare Waldemar Åhlén.

Överhuvudtaget är de nationella kopplingarna text-musik intressanta. Man skulle kunna lägga den nationella traditionen som en ytterligare kategori till de fyra som Mogens Helmer Petersen nämner.

Ur svensk koralbokshistoria i detta århundrade finns det exempel av olika slag. Grundtvigs *O kristelighed, O Liv, som blev tänt* togs in i 1937 års psalmbok. Men varken Lindemans eller Laubs melodi fick följa med. "Främmande för svensk tradition", står det i koralbokskommitténs handlingar i Riksarkivet - jag minns inte om omdömet gäller båda melodierna. Nu fick just den texten ändå en melodi som känns helt kongenial tack vare Gustav Auléns lyckokast. Men visst kunde man ha bevarat kombinationen från Danmark den gången.

Nu är läget ett annat, och tendensen är väl mera att behålla ursprungstraditionen. I Sverige har vi t ex infört Meidells melodi till *Härlig är Guds himmel blå*, Grundtvigs *Dejlig er den Himmel blaa*, fastän denna målande trettondagpsalm sjöngs in på en svensk melodi (Ivar Widéen 1912) när vi fick den i vår förra psalmbok.

Det vore lockande att undersöka närmare hur importerade texter tagits emot i våra resp. länder: har de i olika psalmboksförslag och -tillägg fått sällskap med sina melodier från hemlandet eller har de musiksatts i det nya sammanhanget? Det kan vi kanske diskutera på något av våra kommande NORDHYMN-seminarier!

John Enninger (1844-1908), upp-
teckning 1884 efter Sissela Jöns
Tufvesson, Munkarp vid Höör (1798-1890)

Oss Christna bör tro och besinna

G 211 W 298

SLSk 645 EWJ 44

Oss Christ-na bör tro och be-sin-na Hwad Chris-tus så nå-digt har
Då han oss här vil-le på-min-na, Hur li-tet allt verldsigt är
lärt, Ty den kan ej him-me-len sö-ka, Som
värdt:
blott vill det jor-dis-ka ö-ka Och
blott har det tim-li-ga kärt.

(H Spegel, J O Wallin)

O Människia vil tu betänckia

+ aliter

Kang 14r
1624

[→G 210]

O Människia vil tu
betänckia

O Människia vil tu
betänckia

Kang 1624 Kang
Kang 1624 Kang

O Människia vil tu betänckia

aliter

Kang 15 v
1624

[→G 210]

aliter
O Människia vil tu
betänckia

aliter
Kang 1624 Kang
Kang 1624 Kang

Mystiske Jester Hairston

Om "For længst engang i Betlehem" og dens ophav

I det nye tillæg fra 1994 til DDS, som jeg for nemheds skyld her og andre steder vil benævne D94, forekommer som nr. 794 en julesang *For længst engang i Betlehem*, som udvalget har fundet betydningsfuld nok til at tage med. Hvilken kilde udvalget har øst af, kan jeg ikke vide, men den har næppe været af den slags, som går under betegnelsen primærkilder ved at være tæt på skaberen selv.

Under disse omstændigheder kan man ikke i selve kilden forvente at finde værdifulde fingerpeg om dens oprindelse. Udvalget har da heller ikke fundet det ulejligheden værd at eftersøge sangens ophav. Samme ligegyldighed over for det historiske kan konstateres også andre steder i D94, hvilket jeg har dokumenteret den 28. juli 1995 i Præsteforeningens Blad.

Nu kan det være helt bevidst, at en udgiver undlader at sætte navn og årstal på alt. Der må også godt overlades noget til fantasien. Og hvis nu denne sang tilmed kaster nyt lys over julenats begivenheder ved f.eks. at oplyse, at "alt blev lyst, selv i det dunkle krat" - og denne iagttagelse bliver anset for så væsentlig, at krattet indgår i omkvædet -, kunne man jo godt få mistanke om, at der er tale om en øjenvidneskiltring og derved alligevel en primærkilde. D94 opgiver som tekstforfatter Jester Hairston, men uden antydning af årstal hverken under salmen eller i forfatterregisteret. Kunne mon denne Jester Hairston være en af de hidtil unavngivne hyrder på marken uden for Betlehem? Tanken er svimlende!

Melodien opgives at være en vestindisk julesang, hvad der for os danske er spændende. Sæt nu, at denne melodi går tilbage til den danske tid? Måske har guvernør Peter von Scholten sunget om det dunkle krat, mens han dansede om juletræet og tænkte på negerslaveriets afskaffelse?

En anden nyere udgivelse, Inge Bjarkes 17 julesange og salmer, udgivet 1992 af MUFO, oplyser om melodien, at den er en negro spiritual, hvad der vel daterer den til sidste halvdel af 1700-tallet eller første halvdel af 1800-tallet. Men Inge Bjarke er næppe nogen musikhistorisk autoritet. Snarere vil jeg hæfte mig ved, at nyere engelsksprogede udgivelser med julesange opgiver, at "Mary's (little) boy child", som sangen almindeligvis kaldes, har denne historiske oplysning: Words and Music by Jester Hairston. Copyright 1956 by Schumann Music Corp., assigned 1965 to Boume Co.

Derved er vi unægtelig kommet noget tættere på vores egen tid. Men hvem er da denne Jester Hairston, der åbenbart både er sangens komponist og forfatter? Fra en god ven af Hymnologiske Meddelelser, professor Harry Eskew, New Orleans Baptist Theological Seminary, har jeg netop modtaget materiale, der kaster lys over det dunkle krat omkring Jester Hairston. En fotokopi af side 159 fra "The Greenwood Encyclopedia of Black Music. Biographical Dictionary of Afro-American and African

Musicians", Greenwood Press, Westport, Connecticut & London, England, giver os indsigt i, hvad Eileen Southern véd om Jester Hairston:

"Kordirigent (født 9. juli 1901 i Homestead, Pennsylvania). Skønt bedst kendt som skuespiller var han også musiker og skal betragtes som sådan i vor sammenhæng. Han fik sin musikalske uddannelse ved Tufts University i Medford, Massachusetts (B.A., 1929) og ved Juilliard School of Music i New York. Hans første professionelle erfaring var i 1929 med Eva Jessye Koret. Senere blev han assisterende dirigent for Hall Johnson Koret (1930-36) og rejste med sit kor til Californien i 1936 for at lave filmen "The Green Pastures". Da gruppen vendte hjem, blev han i Los Angeles, hvor han oprettede sit eget kor og blev inddraget i musikalske aktiviteter. Snart efter begyndte han at turnere i USA og i udlandet som kordirigent, workshop clinician(?) og foredragsholder. I 1930 medvirkede han i Broadway musicalen "Hello Paris". I årene 1935-49 arrangerede han kormusik for film tonebånd i mere end fyrré film begyndende med "Lost Horizons" (1936) og omfattende også "Duel in the Sun" (1946); han dirigerede også sit kor som syngende baggrundsmusik ved filmene. I 1945 foretog han sin første tur til Europa sammen med Noble Sissle og en USO(?) forestilling. Derefter sendte USA's Department of State ham udenlands adskillige gange på charmeoffensiv for at dirigere kor og forelæse om amerikansk musik - til Europa i 1961 og 1963; til Afrika tre gange midt i 1960'erne; til Skandinavien og Mexico i 1971. Han skrev musik i en mangfoldighed af former, men var bedst kendt for sine spiritual arrangementer. Han forestod også arrangementer med afrikanske og japanske folkesange. De æresbevisninger, der blev ham tildelt, indbefatter en æresdoktorgrad fra University of the Pacific (1964) og hædrende omtale fra borgerrets- og socialt arbejdende organisationer.

Litteratur: Information fra Marva Carter. ASCAP(?), Black Stars (oktober 1975).

Såvidt den i dag 94-årige korleder, hvis han da endnu lever? Harry Eskew har også givet mig oplysninger fra "Christmas Carols. A Reference Guide" af William E. Studwell og med registre af David A. Hamilton, Carland Publishing, Inc. New York & London 1985 side 138, hvorefter fremgår, at Mary's little boy child med begyndelseslinien *Long time ago in Bethlehem* både er forfattet og komponeret af Jester Hairston, og udgivelsesåret er for begge dele 1956.

Med andre ord er D94 nr. 794 en ret ny sag. Om Jester Hairston for melodien vedkommende bygger på en ældre vestindisk julesang eller har komponeret den selv, kan mine kilder ikke oplyse.

Det siger sig selv, at den danske oversættelse af Mary's boy child må stamme fra tiden efter 1956. En oversættelse af Harald H. Lund med begyndelsen *Der var engang en julenat* har jeg ikke kunnet opspore. Derimod findes oversættelsen fra D94 nr. 794 *Forlængst engang i Betlehem* både i "Spejdersang. Danske baptisters spejderkorps" 1993 nr. 37 og i "Den grønne Spejdersangbog" 2. udgave 1993 nr. 148 med oplysning om, at oversættelsen er sket ved Ruth og Herluf Andersen. Kilden til D94

kan næppe være bemeldte spejdersangbøger, eftersom D94 lader den danske oversættelse være anonym.

Det er muligt at komme endnu et skridt længere bagud. Ruth og Herluf Andersen, stadig aktiv præstefamilie i Christians Sogn i Århus, lod deres oversættelse trykke i "Julesangbogen", Politikens Forlag 1979 side 136. Det er formodentlig herfra, baptisternes "Spejdersang" har hentet den, da teksterne stemmer ordret overens. Derimod er der sket afgørende ændringer i "Den grønne Spejdersangbog". For det første har nogen - ikke Ruth og Herluf Andersen! - forlænget og det vil sige fordoblet omkvædet med disse fire linier:

Harpers klang og engles sang -
lyt dog til sangens ord:
Det var den første julenat,
Guds fred kom til vor jord.

(i sidste strofe er forlængelsens lin. 3-4 ændret til "Når Jesus holder jul med os, får vi Guds fred på jord").

For det andet er strofe 2 "Da hyrden hviled med sin hjord..." udeladt, og i str. 4,4 (3,4) er "fattigt leje" ændret til "fattiglejet".

For det tredje er det næppe slidstærke omkvæd med det dunkle krat nu ført igennem hele sangen, hvorimod Ruth og Herluf Andersen erkendte behovet for variation og lod deres næstsidste og sidste strofe munde ud - appellerende - således:

..Nat blev dag, og alt blev lyst,
lyt til de skønne ord!
Der var engang en julenat,
da der var fred på jord.

..Nat blev dag, og alt blev lyst,
lyt til de skønne ord!
Den dag, da mennesker vil fred,
da blir det jul på jord.

For det fjerde er der nu i omkvædet i sidste strofe kommet en formodentlig utilsigtet variant ind, også kaldet en trykfejl: "Nat blev dag, og *der* blev lyst" i stedet for "*..og alt* blev lyst".

Det er denne ændrede form fra "Den grønne Spejdersangbog", der overtages ordret i D94, trykfejlen indbefattet. Ydermere er der kommet den fejl, at det indledende "For længst" er stavet i ét ord.

For fuldstændighedens skyld kan nævnes, at også Poul Kjøller har leveret en oversættelse af Hairstons tekst. Dette kunstværk kan beskues i "Med guld i mund. Salmebogstillæg for Aalborg nordre provsti" 1992 nr. 052: *For længe sid'n i Betlehem.*

I stedet for harpers klang hører Poul Kjøller fløjters klang i stalden - formodentlig har Josef hyret indtil flere staldorkestre til at adsprede moder og barn under barselsorloven.

P.S.: Jeg udnytter denne ellers næsten blanke side til at aftrykke endnu en oversættelse af Hairstons tekst, skrevet af Johannes Johansen og tilegnet Holte Sogns julestue. Første gang trykt i "Sogneavisen. For kirke, kultur og samfund i Ny Holte", 1. årg. nr. 2, november 1981. Derefter optrykt i Johansens "Den første Jul" 1984 s. 50-51.

Josef Tømrers Vise

1. Se, jeg er Josef tømrersvend,
og Maria har jeg kær.
Men hende, skønt min hjerteven,
kom jeg dog aldrig nær.
././Jomfru var Maria min,
som duggen ren og klar.
Den søn, hun fik og kaldte sin,
han havde Gud til far!
Fuldt jeg tror Marias ord,
det gælder liv og død!
En rose med en stjernes flor
sprang ud af hendes skød././

2. Fra Nazaret til Bethlehem
rejste vi med stort besvær.
Og da vi end'lig nå'de frem,
Marias tid var nær.
Jomfru var etc.

3. I Bethlehem var alt besat,
kun en ussel stald stod tom.
Dér fødtes Jesus julenat,
Guds engle sang derom.
Jomfru var etc.

4. Jeg tømred' krybben til en seng,
englesang til hammerslag!
Jeg værnede om den lille dreng
og lærte ham mit fag.
Jomfru var etc.

5. Når sidenhen en gal tyrann
truede Marias knægt,
jeg, Josef tømrer, trådte an
- af Davids hus og slægt.
Jomfru var etc.

ANMELDELSER

Peter Balslev-Clausen: Det vingede ord. Om N.F.S. Grundtvigs salmedigtning.

144 sider, kr. 148. ISBN 87 87911 79 5.

Materialecentralen/Religionspædagogisk Center 1991.

Bogen giver en historisk introduktion i Grundtvigs salmedigtning og skildrer samtidig Grundtvig som salmedigter. Sproget er tilgængeligt og argumentationen klar. Til trods for, at en stor del af bogen er offentliggjort andre steder ved tidligere lejligheder, virker den homogen og ubrudt i det historiske perspektiv. Hertil kommer, at de afsnit, der har indgået i Ph.D.-afhandlingen "Motiv og struktur. Studier i N.F.S. Grundtvigs salmedigtning", indeholder nye resultater af ikke ringe rækkevidde.

Balslev-Clausen arbejder sideløbende med salmerne med Grundtvigs prædikener, bl.a. ud fra Chr. Thodbergs opstilling af dele af dem i poetisk form. Til salmeanalyserne benytter han i flere tilfælde den af Lise Helweg opdagede V-struktur, som dermed også introduceres for den, der på overkommelig tid søger sig solid viden om forløbet af Grundtvigs salmedigtning.

Bogens største teologiske tyngde ligger i kapitlet Drøm og virkelighed 2., som handler om Grundtvigs eksperiment med i julen 1845 at lade menigheden i Vartov synge nogle af sine bearbejdelser af gamle julesalmer. Resultatet var en enestående forløsning af menigheden efter den rationalistiske sangs årtier. I sin prædiken bevægede Grundtvig sig i samme baner som i "Velkommen igen, Guds engle små" og konkluderede, som han havde gjort i tidligere juleprædikener, ved at citere vers 5 og 6 af Brorsons "I denne søde juletid". Bag disse vers ligger, siger Balslev-Clausen, Sl 30 og 126, jfr. Joh. 16, der danner baggrund for "Velkommen igen, Guds engle små". Oplevelsen af den forløste menigheds sang blev afgørende for Grundtvigs videre liv og salmedigtning. Ikke blot blev juleglæden - i hans juleprædiken - i grunden den samme som påskeglæden, men juleglæden blev fra nu af i høj grad ét med glæden over den forløste menigheds sang, så at det blev julen, der inspirerede Grundtvig mest, så det bliver davidssalmemotivet så med gråd - høste med jubel (barnemoderens vé - glæden over barnet), der bliver dominerende og tiltrækker de bibelske og efterbibelske kvindelige kæmpeskikkelser i Grundtvigs univers, ikke uden forbindelse med Marie Toft, som netop var kommet ind i hans liv. Grundtvig havde gjort det, der dengang var betydelig mere voveligt end i dag, og for ham personligt var særdeles voveligt, nemlig liturgisk selvtægt i sin genindførelse af de gamle julesalmer i sin egen bearbejdelse, og der var sket et under.

Det kan ikke undre i denne sammenhæng, at Grundtvig skrev sin prædiken til 2. juledag om og lod den handle om det, der var sket dagen i forvejen.

Da Grundtvig omkring 1. juni 1856 skrev "Kimer, I klokker" sammen med 3 andre - nu glemte - salmer til kirkeåret, var det igen julens nye betydning i kraft af

salmesangens gennembrud 11 år tidligere, der dominerede. Balslev-Clausen påviser overensstemmelse mellem Grundtvigs prædiken til 2. søndag efter Trinitatis, 1. juni 1856, med evangeliet om den store nadver og den ny julesalme.

Krigen i 1864 og alt, hvad nederlaget medførte, betød for Grundtvig, at den nordiske menigheds tid var ved at være forbi. I salmen "Herren taler: Øer, hører!" kalder han Ansgar for "vor første Biskop". Selv havde han siden 1861 haft rang med Sjællands biskop. Det var ikke af ubeskedenhed, han tillagde sig den betydning i historien, men fordi han forstod, at dette måtte være afslutningen på den epoke, der var begyndt med Ansgar, og han selv var jo den, der havde fået den danske menighed til at synge igen. Dermed var menighedens genlydsord til Gud: bekendelse, forkyndelse og lovsang igen blevet fuldtone. Inspireret af Sl 30 mente han, at den forløste lovsang i Vartov var den aftensang, der skulle smelte sammen med morgenens frydesang. Derfor måtte den nordiske menigheds tid gå de 1000 år fra Ansgars bispedømme til hans eget.

De salmer, der gennemgås, er bearbejdelsen af Kingos "Hører til, I høje himle" (DDS 154) fra 1811, 1837 og 1845. Hans for øvrigt ganske frie gendigtning af "Et barn er født i Betlehem" (DDS 85) fra 1820 bliver gennemgået grundigt, både i lineær struktur og i V-struktur, og vi får at vide, at den gammelkendte tekst stammer fra "Kingos Salmebog fra 1699, der igen har teksten fra Thomissøns salmebog 1569. I Kingos Salmebog er salmen anført som udgangssalme til juledag". Kingos salmebog indeholdt i henhold til Kirkeritualet 1685 disse udgangssalmer til hver søn- og helligdag, der skulle "komme overens med" dagens evangelium. I dette tilfælde er traditionen et spadestik dybere, idet Niels Jespersens Graduale 1573 også påbyder "Et barn er født i Betlehem" som sidste salme juledag.

Som eksempel på Grundtvigs gennembrud som salmedigter analyserer Balslev-Clausen "Tag det sorte kors fra graven", skrevet påsken 1832. Analysen illustreres med eksempler fra Grundtvigs brevveksling op til gennembruddet, og udsagnene fæstes til Bibelen på en måde, så man forstår, hvor komplekst det er at arbejde med Grundtvigs hel-bibelske forståelse, der ikke agter grænser mellem bibelskrifter for ret meget, og heller ikke grænsen mellem Bibelen og den kristne eftertid. Salmens oldengelske rødder omtales i kapitlet om Sang-Værket. De eksempler, der er taget herfra, er "Hyggelig, rolig", "Trods længselens smerte", "Kom, Gud Faders Ånd fuldgod" og "Rejs op dit hoved, al kristenhed". Analysen af "Hyggelig, rolig" inddrager forståeligt nok en gennemgang af den til grundliggende Sl 84 i den oversættelse, Grundtvig kendte. Om Grundtvigs gendigtning hedder det meget karakteristisk: "Hele salmen igennem holder Grundtvig sig inden for den gammeltestamentlige salmes univers, men samtidig går det som en understrøm gennem gendigtningen, at dette univers kun kan forstås i en kristen sammenhæng". Grundtvigs arbejde med Davids salmer er tilsyneladende et meget lidt dyrket område af Grundtvig-forskningen. Herunder også i hvor høj grad hans gendigtninger er "lutherske" eller "reformerte".

"Trods længselens smerte" analyseres med V-struktur. Grundtvigs bibelsyn

kommer her igen usminket til syne, idet en del af skriftgrundlaget (Rom 10, 6-8), hviler på 5 Mos 30, 12-14. Heri finder Grundtvig en "forening af Guds skaberord og menneskets genlydsord, der er grundlæggende for både hans teologi og hans menneskesyn". Analysen af "Kom, Gud Faders Ånd fuldgod" indeholder også refleksioner over Grundtvigs principper for gendigtning af ældre salmer, og gennemgangen af "Rejs op dit hoved, al kristenhed" viser betydningen af Grundtvigs historisk-eskatologiske tidsopfattelse og hans teknik at bygge salmer op som prædikener på vers og lægge poetisk struktur ind i sine salmer. "I falmede blade, du kølige vind", "Skyerne gråne" og "Døden er den sidste fjende" bliver gennemgået som eksempler på den krise og afklaring, Grundtvig gennemlevede i 1844 og de efterfølgende år, en periode hvor Marie Toft fik en større og større betydning for ham. Derefter behandles "Herren han har besøgt sit folk" og "Kimer, I klokker" på baggrund af det store salmesangs-gennembrud i 1845 og endelig "Herren taler: Øer, hører!" i forbindelse med den aldrende Grundtvigs visioner af endetiden.

Det vingede ord giver en både lettilgængelig og omfattende indføring i Grundtvigs store salmeforfatterskab og egner sig lige godt til et første alvorligt indblik og som kilde til mere dybtgående beskæftigelse med stoffet.

Ove Paulsen

På salmens tonestige.

50 salme-essays ved John Wedell Horsner og Jørgen Michaelsen.
Dansk Kirkemusik Forenings Forlag 1993. Trykt i 500 eksemplarer. 293 sider. 156 kr.

Tekst og melodi hører så uløseligt sammen i vor opfattelse af mange af vore salmer, at vi vanskeligt kan sige, hvad der betyder mest for os, teksten eller melodien. Hvem vil undvære Weyses festlige melodi til "Den signede dag" eller de gængse melodier til vore julesalmer? Salmerne er ikke de samme, når de skal synges på andre melodier end dem, vi er vant til. Der er ikke meget, der kan ophidse kirkegængere mere, end når de udsættes for "nye" melodier til de salmer, de lærte som børn. Jeg er blevet skældt frygteligt ud af en mand, der følte, at jeg havde ødelagt hele hans påskegudstjeneste, fordi vi sang "Krist stod op af døde" på en melodi, han ikke kendte. Men det var nu den melodi, vi plejede at synge den på i vor kirke.

Det er tit et problem, at der findes flere melodier til den samme salme, og at de bruges forskelligt i de forskellige kirker alt afhængig af traditionen på stedet og præstens eller organistens valg af melodier. At det er sådan demonstreres til fulde

i den store undersøgelse af "Salmer i brug", som Hymnologiske Meddelelser bragte i sit aprilnummer 1994. Heraf fremgik det f.eks., at "Krist stod op af døde" i 109 tilfælde blev sunget på den førreformatoriske leise / Klug 1533 - den med Halleluja efter sidste vers (Den Danske Koralbog nr. 257), i 36 tilfælde brugtes Berggreens melodi (DDK 258), og i 47 H. Rungs melodi (DDK 259).

Man kan let som ny præst eller organist ved en kirke komme galt af sted, hvis man ikke kender og respekterer meloditradiationen på stedet, men kører frem med sin egen opfattelse af hvilke melodier, der skal bruges. Man må fare med lempe, hvis man vil indføre nye salmer og melodier, for mange menigheder er meget konservative i deres salmebrug. Det kan nu også være meget forfriskende at bruge nye salmer og melodier, men ofte kniber det med kendskabet til mange af vore salmer i salmebogen og vel især til de forskellige melodier, de kan synges på.

En god hjælp til at lære nogle salmer og deres melodier bedre at kende er bogen "På salmens tonestige" med 50 salme-essays ved John Wedell Horsner og Jørgen Michaelsen. Artiklerne har oprindeligt været trykt i "Dansk Kirkemusiker Tidende" måned for måned i perioden juni 1984 til april 1989 under overskriften "Månedens salme", men er nu samlede i bogform, så en større kreds kan få glæde af dem. Hovedformålet med bogen er at vise, hvorledes tekst og melodi ofte hører sammen og beriger hinanden og med fordel kan behandles under et.

De 50 salmer, der gennemgås, er anbragt i alfabetisk orden, så de følger gangen i Den Danske Koralbog. Over hver salme står dens nummer i Den Danske Salmebog. Salmerne er valgt, så de giver "en rimelig dækning af kirkeåret og repræsenterer væsentlige og tidstypiske salmedigtere og komponister og viser træk af den kirkemusikalske udvikling i Danmark". Hovedvægten er dog lagt på forrige århundredes salmer med 26 af Grundtvig, mens der kun er 2 af Sthen, 1 af Kingo, 5 af Brorson og 2 af Aastrup. Tilsvarende er det 1800-tallets komponister, der gøres mest ud af, ikke mindst Laub. Bag i bogen findes forfatterregister med numre på de behandlede salmer. Det havde været mere praktisk også at angive, på hvilke sider i bogen de står nævnt. Det har man gjort i komponistregistret ved siden af, og det letter betydeligt brugen. Desuden findes en meget nyttig oversigt over danske salme- og melodibøger.

De enkelte artikler er opbygget systematisk, således at Jørgen Michaelsen, sognepræst og salmedigter, først tager sig af salmens tekst, mens John Wedell Horsner, der er organist og kantor ved Sct. Lukas kirke i Århus og lærer ved Det jydsk Musikkonservatorium, bagefter behandler melodistoffet. Jørgen Michaelsen begynder med en parafrase over salmens indhold og kommer så med en redegørelse for salmens historie, dens optagelse og placering i de forskellige salmebøger gennem tiden. Når en ny salmedigter kommer på bane, får vi også gerne en kort skildring af hans liv og digtning. Parafraserne er af svingende kvalitet, da mange af de salmer, der behandles, er velkendte og ikke volder særlige forståelsesvanskeligheder, så det let bliver selvfølgeligheder, der bringes. Jørgen Michaelsen kan også "lide af sammenlignende billedannelser i ubevogtede

øjeblikke", som Storm P. siger, men ind imellem findes der rammende og gode formuleringer, som når han kalder julesalmen "Nu vil vi sjunge og være glad" for en "byttesalme", hvor Guds søn bytter sin plads i himlen med en krybbe på jorden.

Det historiske stof bygger naturligt en hel del på Anders Mallings "Dansk Salmehistorie", hvorfra der ofte citeres, men en fin detalje er, at vi også får at vide, under hvilke afsnit i de forskellige salmebøger, salmen er placeret. F.eks. kom "Gud, efter dig jeg længes" i Roskilde Konvents Salmebog 1855 som nr. 408 i afsnittet "Synd og Frelse", underafdelingen "Menneskets Fald og Guds Nåde kald". I Salmebog for Kirke og Hjem 1898 som nr. 613 står den under "Frelsens Tilegnelse" i afsnit Kristenlivets Fred og Glæde". I Den Danske Salmebog 1953 er den anbragt under "Syndernes forladelse" i afsnit "Synd og nåde". Ligeledes nævner Jørgen Michaelsen, til hvilke søndage salmen er anvist i salmebogens "Forslag til salmevalg", og hvor det ellers vil være naturligt at bruge den. De mere sjældent brugte salmer, som f.eks. "Har hånd du lagt på Herrens plov" (som jeg nu da bruger ret ofte) får et godt ord med på vejen med en opfordring til at bruge dem oftere i gudstjenesten.

For den, der ikke er fortrolig med Mallings salmehistorie, er der mange nyttige oplysninger at hente i Jørgen Michaelsens gennemgang af salmerne, og man mærker hans store kærlighed til de behandlede salmer, så man får lyst til at anvende flere af dem, man ellers har sprunget over, ofte fordi man heller ikke har kendt melodierne til dem.

Men det, der især har gjort mig glad for at arbejde med bogen, er John Wedell Horsners spændende og fortrinlige gennemgang af melodistoffet. Det har før været temmelig ukendt land for mig, og det kniber da også at følge med i de musikvidenskabelige analyser af salmemelodierne og deres harmonisering, som anføres. Artiklerne er jo skrevet i Dansk Kirkemusiker Tidende, specielt for organister, der må formodes at forbinde en hel masse med de mange fagudtryk, og som kan vurdere værdien af og sagligheden i analyserne. Det formår jeg ikke, men det er spændende at læse om de forskellige tidsaldres og komponisters syn på den rette kristelige og kirkelige salmetone og følge udviklingen i melodierne til de enkelte salmer. Mange af de ældre salmer (Sthens, Kingo's og Brorsons) er skrevet til og sunget på verdslige melodier, der var almen kendt i samtiden, eller på reformationstidens koraler, ofte fra Tyskland. Men med Grundtvigs og Ingemanns salmer kom der gang i danske komponisters bud på salmemelodier, også til de ældre salmer, og den ene melodisamling efter den anden blev udgivet af tidens førende organister og komponister (Barnekow, Berggreen, Bielefeldt, Kalhauge, Laub, Carl Nielsen, Rung og Weyse m.fl.)

To retninger stredes om førerpladsen, den folkelige, romantiske salmestil og den mere "kirkelige" med rod i de klassiske tonearter og reformationstidens koraler, først og fremmest repræsenteret af Laub. Mange salmedigtere har skrevet deres salmer til en bestemt, kendt melodi, som de har anført over salmen. Men Grundtvig f.eks., der gik for at være ret umusikalsk, har ofte ikke haft nogen

bestemt melodi i tankerne, men skrev udelukkende "på metrikken" og ventede så på, at en komponist skulle sætte melodi til. Og det var der mange, der gjorde, ofte til de samme salmer, jfr. de omtalte melodier til "Krist stod op af døde".

Horsner gennemgår for hver salme de melodier, der er mest kendt til salmen, tit med nodeeksempler sidst i artiklen, og han giver sin kommentar til dem sammen med en kort beskrivelse af komponisternes liv og værk og deres placering i de kirkemusikalske spændinger i tiden. Han gør det levende og godt og med et væld af interessante oplysninger og citater, der giver et spændende indblik i den hårde kamp, der stod om salmesangen i forrige århundrede og op til vore dage.

Horsner kan være temmelig kritisk over for Laubs antiromantiske kirkestil og især hans harmoniseringer, som ofte er alt for tunge i hvert fald til det hurtigere tempo, der nu er almindeligt i vore dages kirkesang. Men han må dog anerkende, at Laub har komponeret mange gode melodier, der fint passer til salmeteksterne og har vundet hævd i menighederne. Han mener dog nok, at der er en overvægt af Laub-melodier i Den Danske Koralbog (74 af de 450). Men ellers synes jeg, at Horsner har et sundt og afbalanceret syn på valg af melodier i gudstjenesten, så der tages rimeligt hensyn til menighedens smag, vaner og ønsker. Selv Nebelongs højt elskede melodi til "Nu falmer skoven" går han ind for, selv om den ikke står i Den Danske Koralbog. Men naturligvis ønsker han ikke, at den musikalske udvikling inden for kirkesangen skal gå i stå, så vi udelukkende holder os til "de gode gamle melodier", men også til nye salmer.

Jeg har haft megen glæde af "På salmens tonestige" og vil ofte vende tilbage til den, når jeg skal vælge salmer til gudstjeneste. Jeg kunne ønske mig en fortsættelse, så endnu flere salmer - gerne alle - blev belyst på samme gode måde. Vi savner en pendant til Mallings "Den danske Salmehistorie", hvor melodierne og deres komponister blev behandlet mere udførligt, end det er sket i O.E. Thuners "Dansk Salme Leksikon" fra 1930 og i Den Danske Koralbogs forord og registre. Forhåbentlig kan den komme i forbindelse med udgivelsen af en ny salmebog.

Bjarne Ebert

Hans Christensen Sthens Skrifter I. En liden Vandrebog.

Udgivet af Jens Lyster under medvirken af Jens Højgård.

Det danske sprog- og litteraturselskab, C.A. Reitzels Forlag, København 1994.

ISBN 87-7421-917-0. 439 sider, indbundet. Pris 300 kr.

"En liden Vandrebog" er det første bind i den første tekstkritiske udgave af Hans Christensens Sthens forfatterskab. Der er tale om en i alle henseender vellykket

udgivelse, hvor der ikke er sparet på kvaliteten i hverken det ydre eller det indre. Teksten ligefrem byder sig til på side efter side. Hvor man ellers ville høre forventede studenterprotester over "gnidrede krølbogstaver" og gamle danske stavemåder for sit indre øre, hvis man skulle være kommet på den idé at læse noget fra det 16. årh.s litteratur med dem, kan man ligefrem fristes til at gøre forsøget med denne bog. Det brugervenlige understreges yderligere ved, at der følger en "brugsanvisning" med, og indledninger og kommentarer er holdt i et dansk prosa, man kun kan misunde udgiverne. Samtidig har der været tale om et sjældent stædigt detektivarbejde med henblik på at finde frem til det ældste og mest fuldkomne tekstgrundlag. Jens Lyster har ikke ladet det blive ved gjort arbejde, om noget nyt dukkede op, og det gjorde der, som man kan læse af hans "kalamitetsregister" over de hindringer, der i over 20 år lagde sig i vejen for publiceringen af digterens hovedværk, og hvor han indtil flere gange måtte starte forfra, hvor han havde ment at stå ved vejs ende.

Hvordan anmelder man sådan et værk, når der ikke er noget at sige formalia på? Man fristes til at flytte vægten fra udgivelsen som sådan til ham, der skulle komme til orde gennem den, Hans Christensen Sthen selv (1544-1610). Denne populære, men ikke desto mindre tit oversete, danske salmedigter førte sig, som Lyster udtrykker det (p. 189), ikke frem i salmer endsige hymner, men "i bønnens inderlighed og i fortroligheden med menneskelivets fald og fornedrelser". Dermed forbandt han den særlige andagtsstemning, man kan finde i den senmiddelalderlige katolske opbyggelseslitteratur med den lutherske fromheds ligeledes inderlige tone, som den kommer til orde hos nogle af hans tyske forbilleder. Sammen med disse udgør Sthen en af de mange brikker i vort stadig uafklarede billede af fromhedslivets kontinuitet uanset reformationen som begivenhed, et forskningsemne, der herhjemme er bedst kendt fra afdøde sognepræst Urban Schrøders videreførelse af Maria Hagedorns undersøgelse af den spanske dominikaner, Louis de Grenadas, udbredelse i den protestantiske verden. Et gennemgående tema i diskussionen af Sthens (og hans forbilleders) forfatterskab er derfor også forholdet til jesuitterne og deres måde at videreføre den middelalderkatolske religiøsitet på. Sthens eget direkte kendskab til denne orden og dens metoder er en håndfast historisk kendsgerning; men det forleder ikke indlederen til at tro, at han skulle have haft anden inspiration af den end der, hvor han allerede havde naturlig sans for den i kraft af sin åbenhed for pavekirkens egne kvaliteter.

På den baggrund kan det måske undre lidt, at der er investeret så megen ihærdighed i opklaringen af titelbetegnelse "vandrebog". Som Lyster selv gør udmærket rede for, er der nemlig tale om en afledning af den kendsgerning, at vi som mennesker på denne jord er "via-tores", vejfarende i et fremmed land, på vej mod vort sande fædreland, som er hos Jesus - et gennemgående motiv hos den Sthen, der på egen krop og sjæl havde erfaret "verdens" troløshed. "Itinerarium" er ganske vist ikke den mest udbredte senmiddelalderlige titel på en opbyggelig bog;

forskellige former for "Himmelvej" er her dominerende, en titel, Sthen i øvrigt selv brugte i sin "Saligheds Vey". Men den findes dog, og det er én og samme tankegang, der ligger bag begge formuleringer. Sthens brug af andre middelalderkatolske motiver på latin såsom "regulae vitae" eller "memento mori" tyder på, at hans fortrolighed med dem har været så stor, at den i sig selv kunne forklare hans valg.

Det er bønnens betydning, der bærer værket fra dets start, og det er en smuk illustration af denne bønnsfromheds indfældethed i den lutherske katekismetradition, at den udledes af dekalogens første bud om at tilbede Gud, Jesu Kristi far, alene. Hvad vi skal bede om, lærer Kristus os jo selv "Vdi sin Bøn, hand haffuer dictet vel", hvorefter følger en nøjere redegørelse for den rette bønsvæsen. Resten af bogen kan ses som en udfoldelse heraf. Den er præget af tiden såvel som af forfatterens egne oplevelser, bl.a. i hans egenskab af den (kamp-)hane på hans emblem, som biografien over ham flere steder omtaler, idet den især påpeger, hvorledes hans sociale ansvarsbevidsthed bragte ham i vanskeligheder. A propos titelspørgsmålet og Lysters indsigt i det almenmenneskelige som "vandrebogen"s basale åre, frem for dens karakter af "rejsebog" i snæver forstand, må det være tilladt at afslutte med hans karakteristik af afstanden mellem den og "senere tiders bønnebøger for søfolk m.fl., hvor den lutherske kaldstanke skamrides, og læseren på hver eneste side bliver fastholdt på sit farlige, men ansvarsfulde og gudvelbehagelige arbejde på havet og ikke et eneste øjeblik får lov til bare at være menneske" (p. 193). Hermed være antydnet, hvad læseren kan hente i anmeldte værks både tekst og ledsagekommentar.

Ninna Jørgensen

Jens Holger Schjørring: Grundtvigs billedsprog - og den kirkelige anskuelse.

Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet bd. XXI.

Forlaget ANIS 1990. ISBN 87 7457 0994. 194 sider. Pris 188 kr.

Igennem 6 kapitler argumenterer Schjørring systematisk-teologisk for at anvende Grundtvigs billedverden i den moderne teologiske diskussion. Hans ærinde er fagteologisk, og vi befinder os inden for dette felt, dets argumentation og dets persongalleri af bidragydere til moderne filosofisk-teologisk tænkning. Ind i denne verden introduceres Grundtvig med sit billedsprog og kirkelige anskuelse og med sin afhængighed af kirkefaderen Irenæus og den oldengelske digtning. Mod den lærde verdens letkøbte kritik føres Grundtvig med en gennemgang af moderne teorier om myte- og billedsprog.

Det er den rygende, mytiske og uregerlige Grundtvig, vi har med at gøre her. Det er Grundtvig, der har drukket skjaldemjød i det oldengelske og det oldgræske, der beskæftiger sig med påske og pinse, men samler sig om trosbekendelsen og dens uforfærdede påstand om nedfarten til dødsriget.

Efter at have givet et eksempel på myte og billedsprog hos Grundtvig opridser Schjørring forholdet mellem Ordet og myten i moderne teologi, herunder den moderne diskussions forudsætninger i den kamp, som nazismen forårsagede i Tyskland, mellem Ordet og myten, og forholdet mellem kerygma og myte i den debat, der fulgte efter Rudolf Bultmanns teologiske nybrud. Hertil kommer et afsnit om billedsprogets forhold til det hinsidige, om liturgiens symbolsprog og historisk kritik.

Næste trin i argumentationen er en analyse af kristendomssynet bag Grundtvigs billedsprog. Dette kapitel, der er rigt på gengivelser af Grundtvigs salmer, ruller hele hans i grunden klassiske teologi op, men viser dens usædvanlige udformning i salmedigtningen og glemmer ikke de centrale bibelske kvinders betydning (Eva, jomfru Maria og Maria Magdalena). I den forbindelse bliver læseren gjort opmærksom på, at når kvinder for Grundtvig er "lettroende" betyder det ikke naivt godtroende, men at de har evnen til at tro uden først at skulle se belæg og beviser. Også Grundtvigs specielle profilering af kampen mellem Satan og Helligånden, inspireret af de rationalistiske præsters fremfærd, kommer med, og det hele sammenfattes i eksempler på Grundtvigs betoning af "nærværelsen" i gudstjenesten.

I sit næste kapitel beskæftiger Schjørring sig med Grundtvigs tolkning af den del af den apostolske trosbekendelse, der hedder "nedfaren til Dødsriget". I kraft af sin "mageløse opdagelse" anbragte Grundtvig den apostolske trosbekendelse centralt i gudstjenesten, dvs. i sine prædikener og sin salmedigtning. Det, Grundtvig især lægger vægt på heri, er nedfarten til dødsriget. Skønt svagt bevidnet i Det nye Testaments skrifter (kun sikkert i 1 Pet 3,18-22) bruger Grundtvig trosbekendelsesordene i sin tolkning af andre centrale steder i Det nye Testamente såsom Joh 3,16 og Rom 6,23. Af hovedmotiverne i Grundtvigs beskæftigelse med nedfarten finder Schjørring selve kampmotivet, helvedesstormen, af størst betydning. Der foretages igen en dogmatisk vurdering af Grundtvigs brug af især dette afsnit af den apostolske trosbekendelse. I vurderingen indgår igen eksempler fra Grundtvigs salmedigtning. Kapitlet rundes af med to moderne vurderinger af nedfarten til dødsriget, Hans Küngs og Vilhelm Grønbechs.

Det 4. kapitel består af en fremstilling af Irenæus' historiske og teologiske betydning, som fører frem til en sammenligning af Grundtvig og Irenæus, hvordan de definerer kirken, og hvordan de forsvarer den, deres brug af frelseshistorie og universalhistorie, synet på gudbilledlighed og brugen af billedsprog og endelig deres historiske grundsyn.

Kapitel 5 beskæftiger sig med Grundtvigs forhold til den oldengelske

digtning. Her knyttes der til ved nedfarten til dødsriget igen, da den er af fundamental betydning i den oldengelske digtning, såvel som stærke skabelses- og paradisforestillinger. Kædmon (Cædmon), som iflg. Grundtvig havde leveret forlægget til hans egen "I Kveld blev der banket paa Helvedes Port", bliver introduceret med det lidet, der kan vides om ham. Beda Venerabilis er af gode grunde kronvidnet her. Schjørring kalder Kædmons hjemland "Umbrien, det ældste engelske kongedømme, beliggende i området mellem York og Newcastle", hvorved han formentlig mener Northumbria, der strakte sig fra Humber (deraf navnet) til Firth of Forth og aldeles ikke var det ældste engelske kongedømme, men på Kædmons tid snarere det yngste. Dog var det herfra de første helhjertede forsøg på at samle "riget" (dvs. hele Storbritannien) udgik. Det var i første halvdel af 600-tallet. Det Junius-manuskript, som var Grundtvigs forlæg, synes ikke at være ældre end 8-900-årene, men det kan, som Schjørring anfører, have rødder tilbage til Kædmon. På den anden side mener han, at "det senere tilblivel-ses-tidspunkt kan forklare den organiske syntese mellem den gammel-nordiske og en bibelsk kirkelig tænkemåde". Og det er jo godt, dog levede Kædmon på en tid, hvor de irske mission endnu opfyldte sind og hu i det nordengelske med sin folkelighed og brede tolerance over for den aflagte religions træk og billeder, der også var modersmålets.

I afsnittet om "I Kveld blev der banket ..." knyttes der igen til ved de bibelske kvindeskikkelser, idet den samme forbindelse mellem Eva i dette digt og Maria Magdalene i "Tag det sorte kors fra graven" gentages. Kapitlet afsluttes med en gennemgang af nordisk-mytologiske påvirkninger i det kristne forkyndelsessigte, både oldengelsk og - især - Grundtvig, i 3 aspekter: menneskesynet, kristologien og kirken.

Det sidste af de 6 kapitler er en omhyggelig gennemgang af moderne teorier om myte- og billedsprog, hvori blandt andet modernitetens modsætning til myten behandles og den videnskabelige distance. Der samles skitser til en fænomenologisk mytedefinition. Herunder kommer der yderligere en kort gennemgang af myteforskningens skoler.

Bogen slutter ikke med nogen egentlig konklusion, men har nogle afsluttende overvejelser af delvis polemisk art. Målet er at skyde sig ind på anvendeligheden af Grundtvigs billed- og myteverden og kirkelige anskuelse i den systematisk-teologiske nutid. Her slår Schjørring indledningsvis fast, at Grundtvig på grund af det betydningsskift, der har fundet sted mellem hans liv og tid og vor verden, ikke kan overtages ukritisk uden fejlgreb og tilsnigelser. Hans første overvejelse gælder "Grundtvigs billedsprog og historisk-kritisk metode", hvor han gør opmærksom på, at Grundtvigs symbolrige hel-bibelske forståelse ikke er i samklang med eksegese. Som løsning foreslår han en udbygget samtale mellem de teologiske fag om Grundtvigs billedsprog. Dette kunne tilføre teologien en karakter af "folkelig Vidskab" med interesse for både lærd og læg. Den næste overvejelse "Grundtvigs billedsprog mellem tradition og modernitet" konstaterer, at netop Grundtvigs

kirkelige anskuelse gør det muligt at leve med denne spænding. I overvejelsen indgår en kritik af den filosofiske skole, der skyldes Jürgen Habermas og ønsker "herredømmefri samtale" og "kommunikativ kompetence", men står i fare for at ende i en nutid, der er præget af snæversyn. En vej til at komme videre kunne være at anerkende det historiske billedsprog. Også Svend Andersens afhandling "Sprog og skabelse" kritiseres, fordi den gennem lang argumentation kun når frem til lovprisningen som det religiøse sprogs egentlige genre. Denne nutidige analyse må, siger Schjørring, "sættes i forbindelse med udlægningen af trosbekendelsen med dennes afhængighed af den historiske tradition og dens sammenhæng med det gudstjenstlige sprog", for at der kan skabes reel forbindelse mellem de systematisk-teologiske fag. I sin 3. overvejelse "Grundtvigs kirkelige anskuelse - teologi som kritisk eftertanke" slår Schjørring til lyd for at bruge Grundtvigs synspunkter til at "imødegå den udbredte teologiske selv-overvurdering". Her kan diskussionen hjælpes af Grundtvigs (såvel som Irenæus' og Luthers) skelnen mellem Guds Ord i gudstjenesten og den videnskabelige analyse af Guds ord. En konstruktiv udnyttelse heraf med teologien arbejdende som kritisk eftertanke vil, mener Schjørring, "give plads for udnyttelsen af de perspektiver, der udspringer af sammenhængen mellem Grundtvigs billedsprog og den kirkelige anskuelse".

Schjørrings bog er vel disponeret, solidt argumenterende og velegnet både som introduktion til teologistuderendes systematiske beskæftigelse med Grundtvig og som eftertankevækker hos den læser, for hvem dette først og fremmest er en ny måde at se kendte ting i en ny sammenhæng med overraskende følgeslutninger.

Ove Paulsen

Evald Gaardsted-Jørgensen: Biskop Johannes Johansens forfatterskab. Fra Aarhus Amtstidende den 18. januar 1939 til Tillæg til Den Danske Salmebog den 28. februar 1994. En bibliografi. Forlaget Poul Kristensen 1995. ISBN 87-7468-393-4. 560 sider. Indbundet 275 kr.

I sidste nr. af HM side 24-32 bragte vi en artikel af Evald Gaardsted-Jørgensen om forhistorien til den Johansen-bibliografi, der da stod foran sin udgivelse. Bogen udkom den 21. april og blev præsenteret ved en reception i Svendborg, hvortil Johannes Johansen senere er flyttet.

Det er en smuk bog både i layout og indbinding. Også indholdet fortjener mange roser, for der er virkelig lagt en vældig arbejdsindsats i fremskaffelsen af informationer om Johansens vidtspændende skribentvirksomhed. Udgivelsen er blevet muliggjort ved støtte fra diverse fonde.

Hvad der slår en med forundring er bibliografiens omfang. Kan alene opregningen af Johansens gode gerninger fylde så meget? For en god lutheraner, der er vant til at betragte alle udslag af gerningsretfærdighed med skepsis, må et så voluminøst katalog gøre en betænkelig. Indtil man kommer på den tanke, at det jo kan anskues som et lastekatalog over en syndig skribentvirksomhed? Under den synsvinkel tager udgivelsen sig straks mere acceptabel ud, og vi kan beroligede tage den i øjesyn - med lutherdommen i behold.

Det viser sig nu snart, at bibliografiens syndige omfang ikke bare skyldes en siden drengårene flittigt udfarende Johannes Johansen med blæk i årene, men i høj grad også hans omhyggelige bibliograf, der har forsynet bogen med en rad af indfaldsveje til forfatterskabet, så man skulle mene, at der er taget godt og vel højde for alle tænkelige ønsker fra brugerens side.

Efter et forord, der bl. a. fungerer som brugsvejledning, kommer s. 12 en oversigt over de bøger, som Johansen selv har udgivet, efterfulgt s. 13-28 af oversigt over de mange salmesamlinger og andre selvstændige publikationer, hvortil Johansen bare har været en blandt mange bidragydere. Interessen for Johansens salmer begyndte i 1971, da den lille røde "Salmer", udgivet af de uniformerede korps, aftrykte Thurø-præstens moddigting af Jesper Jensens og Trilles berygtede vise om Guds øje. Oversigten slutter med Vajsenhusets næsten lige så berygtede Tillæg til DDS 1994 (forkortet D94) med dets 17 tekster af Johansen. Skønt Gaardsted-Jørgensen har været vidt omkring, har han oversat Kaj Mogensens konfirmationsforberedelsesbog "Tro, håb og kærlighed", Nyt Nordisk Forlag 1991, hvor der s. 31, 36, 49, 52 og 67 er lånt fem salmer og en kollekt af Johansen. Med den nye bibliografi i hånden vil Kaj Mogensen kunne rette fire gale årstal under sine Johansen-salmer og føje årstallet 1975 til en udateret Alle Helgens kollekt.

Det største afsnit i bibliografien er det kronologiske register (s. 29-379) over Johansens trykte produktion, fra han som håbefuld 13-årig fik trykt sin debutartikel om Blichers "Kær est du, fødeland" i Aarhus Amtstidende den 18. 1. 1939 og til han på sine gamle dage i 1994 for alvor kom i dårligt selskab i D94. Inden for hvert år anfører bibliografien årsproduktionen alfabetisk og ikke kronologisk. Hvad der ligner en voldsom stigning i produktiviteten fra midten af 70'erne, skyldes bibliografens minutiøse anførelse af hvert eneste kendt genoptryk af især salmer og kollekter - de talløse optryk af Johansens salmer i landets kirkeblade dog naturligvis undtaget. Kun bidrag til Thurø Sogns og Helsingør Domsogns kirkeblade registreres, da disse i flere tilfælde er primærkilder.

Anmelderen synes måske nok, at der uden skade kunne have været sparet nogle dyre ark i bogen ved flittigere brug af forkortelser og ved henvisninger i stedet for ordrette gentagelser. Opremsningen af samtlige forekomster af en given salme (ved angivelse af deres numre i bibliografien) kan være nyttig til forskellige formål, men man kunne godt nøjes med en enkelt opremsning, et samlested, f. eks. i forbindelse med registreringen af tekstens tidligste forekomst. Men vi får

præsenteret hele raden af numre ved hvert genoptryk! Det er for det første overflødigt papirfråds. For det andet giver disse gentagelser selvsagt øgede muligheder for fejl. F. eks. optræder under nr. 1778 en rad af henvisninger, bl. a. til nr. 1735. Det er en fejl for 1739. Neden under nr. 2101 turde det være ret overflødigt at henvise til - nr. 2101! Til de overskydende gode gerninger vil jeg også regne den dobbelte registrering af indholdet i Johansens bøger. Først tildeles selve bogen et nummer. F. eks. har Thurø-Rim 1974 nr. 735. Under dette nummer aftrykkes nu hele bogens indholdsfortegnelse. Derefter - hvad jeg finder særdeles nyttigt - følger henvisninger til syv anmeldelser af bogen. Men nr. 735 rummer igen 48 tekster, og hver af disse tekster tildeles yderligere sit eget nummer og beskrives under dette nummer med gengivelse af overskrift og førstelinie og strofetal og kilde. Dvs. at 48 gange under årstallet 1974 anføres kildens fulde titel: Thurø-Rim og noget der ikke rimer 1974. Selv om jeg i høj grad påskønner det kolossale arbejde, der ligger bag ved disse registreringer, ville jeg have foretrukket en mærkbar stramning af dette stof. Til gengæld kunne jeg have ønsket mig den beskedne luksus at kunne orientere mig i bogen ved hjælp af klummetitler med angivelse af årstal og afsnitbetegnelse. Noget sådant mangler desværre helt.

Nogle steder kan man komme i tvivl, om det er kildens oplysninger om teksten, der refereres, eller det er Gaardsted-Jørgensen selv, der giver informationer, måske endda som korrektioner til kildens oplysninger. Tager man til eksempel bryllupssalmen "I blev skabt som mand og kvinde", blev den trykt her i Hymn. Medd. 1978 s. 129 med overskriften "Bryllupssalme", hvad også er registreret under nr. 1107. Det angives i overensstemmelse med kilden, at teksten er skrevet den 10. september 1978. Den oplysning må jeg vel som daværende redaktør have fået af digteren selv. Hertil føjer Gaardsted-Jørgensen på egen hånd: "Mange ændringer af førsteudgaven. Mel.: H.J. Gauntlett 1849." I Hymn. Medd. anføres kun komponistens levetid: 1805-76. Gaardsted-Jørgensen anfører, at verstallet er 6, skønt der er aftrykt 7 vers! Jeg fornemmer usikkerhed i principperne for, hvordan de historiske oplysninger om de enkelte tekster angives. Enten skal bibliografen trofast citere fra kilden - med dens eventuelt mangelfulde oplysninger - eller han skal eventuelt korrigere kilden. Det er imidlertid nyttigt at vide, hvornår det er det ene, og hvornår det er det andet. Regelen synes at være, at Gaardsted-Jørgensen gengiver kildens oplysninger. Derfor får vi ved 1. udgaven fra 1981 af "Josef tømrers vise", nr. 1378, kun at vide, at *Se, jeg er Josef tømrersvend* er gendigtet fra engelsk efter "Mary's boy child". Først ved genoptrykket i 1984 (nr. 1555) oplyses mere udførligt, at den engelske sang har både vestindisk tekst og melodi ved Jester Hairston. Dette er for det første et lille supplement til min artikel i dette nummer om Jester Hairston. For det andet viser eksemplet, at brugeren ikke må stole for sikkert på, at alle oplysninger om en given tekst er givet under beskrivelsen af 1. udgaven.

Side 380-468 findes et titelregister, hvor digte, salmer og artikler er anbragt alfabetisk ud fra overskriften. Dette titelregister er lidt af en luksus. Det over-

flødiggøres dels af det efterfølgende alfabetiske førstelinierregister s. 469-504, dels af emneregisteret s. 534-538. Førstelinierregisteret er til gengæld en fortræffelig og uundværlig nøgle til det kronologiske register og giver et fortrinligt overblik over den ganske omfattende salmeproduktion. Det efterfølgende melodiregister giver et tilsvarende overblik over, hvor mange af Johansens tekster der har inspireret vor tids komponister til nye melodier. Kendes tidspunktet for kompositionen, anføres også året. Jeg noterer mig, at det skorter på dateringer af en hel del nutidsmelodier. Det er i regelen ikke Gaardsted-Jørgensens fejl, men skyldes komponisternes manglende interesse for at datere deres opus. Dog mener jeg, jf. side 491, at bibliografen uden at gå på akkord med den videnskabelige samvittighed må have lov at konkludere, at når Peter Elkjær Petersen tilegner Anne-Sophie sin melodi til *At standse ved en døbefont* på hendes dåbsdag den 2. september 1990 (nr. 1914), så er melodien nok blevet til det samme år.

Bibelregisteret fra side 505 (ikke 503, som der fejlagtigt står i indholdsfortegnelsen side 5) til 508 kan være nyttigt ved præsternes ugentlige salmevalg. Vil præsterne vide, hvad Johansen kan inspirere søndagsprædikenen med, findes side 509f et register over de tekstvejledninger, som Johansen i 1968-69 skrev i Præsteforeningens Blad.

I Person- og stedregisteret side 511-531 har jeg noteret, at Jens Højgårds efternavn fejlagtigt er stavet Højgaard. Medens jeg er i småtingsafdelingen, er "Assisi" side 343 (nr. 2088) blevet til "Asissi", og skærtorsdagsaften har side 125 fået et "s" for meget.

Bogen afsluttes af en oversigt over Johansens kollekter til hele kirkeåret s. 539-549 og nogle "Biografiske noter" med bl. a. artikler om Johansen eller/og hans forfatterskab. Forfatterne til disse artikler er af en eller anden grund ikke medtaget i Personregisteret.

Mine fundne småfejl fylder måske lovlig meget i denne anmeldelse. Men lad mig da understrege til slut, at manglerne ved denne bog absolut hører småtingsafdelingen til. Hovedindtrykket er, at Gaardsted-Jørgensens bibliografi er et særdeles solidt og grundigt arbejde, som med held kan konsulteres af alle, der agter at gøre brug af Johansens store forfatterskab.

Man skal bare huske på, at bibliografien stopper op et sted i foråret 1994. Men Johansen selv fortsætter lidt endnu. Og hans brugere formodentlig endnu meget længere. Som et eksempel herpå har jeg fra Elisabet Wentz-Janacek modtaget tekst og melodi til "Du som dömer levande och döda", Norbergs Musikförlag - Noteria Förlag. Det er udgiverens egen oversættelse fra 1994 af Johansens *Dommer over levende og døde* fra 1975, sat i musik ligeledes af udgiveren.

Jens Lyster

SMÅSTYKKER

En skillestreg

Sidste strofe i *Velkommen igen, Guds engle små* (DDS nr. 81) volder som bekendt kvaler for mange. Hvad er det for en "julesorg", Grundtvig taler om? Der er intet i de foregående strofer, der har lagt op til dette udtryk.

Spørgsmålet er da også, om denne strofe egentlig tilhører selve salmen eller er en tilføjelse, der måske - måske ikke - indgik i den tekst, som Grundtvig læste op fra prædikestolen den julemorgen midt i 1820'erne. Som den er trykt i "Søndagsbogen" (bind 3, side 99, 1830), slutter den sig dog tæt til den ganske lange prædiken, der går forud (men næppe blev holdt sådan). Når man har læst den, er man ikke i tvivl om, hvad Grundtvig mente med julesorgen.

Kommentarerne til salmen går sædvanligvis ud fra, at netop denne 8. strofe er salmens vigtigste (jf. Mallings behandling af den), men man har her set bort fra, at Grundtvig nok mente noget andet. I Sang-Værket anbragte han nemlig en skillestreg mellem str. 7 og 8, og den blev gentaget i 2. udgave fra 1868. Jeg ser dette som en antydning af, at salmen for så vidt slutter med str. 7, mens str. 8 er en uafhængig tillægsstrofe. Ved udgivelsen af Grundtvigs Sang-Værk i 1944ff så man imidlertid bort fra skillestregen, og den blev heller ikke omtalt i noterne.

Da Fenger-brødrene forberedte deres julesalmer, gav Grundtvig selv anvisning på, hvilke strofer af *Velkommen igen*, der skulle medtages, og den række ender med str. 7 (Breve II, side 360). Både i Prøveheftet 1845 og i Festsalmer sluttede salmen med str. 7. Der er faktisk ingen vidnesbyrd om, at Grundtvig anså str. 8 for at være en integreret del af salmen. Da han i 1860 udsendte 2. udgave af Søndagsbogen, ændrede han imidlertid "Jule-Sorgen" til "Advents-Sorgen", måske i erkendelse af nogle forståelsesproblemer (at denne rettelse ikke er gennemført i Sang-Værkets 2. udgave 1868, kan næppe ses som udtryk for, at han havde fortrudt den - snarere som en aldersbetinget forglemmelse).

Den oprindelige str. 8 blev i 1913 føjet til salmen i Højskolesangbogen. I 1935 kom den med i valg- og frimenighedernes "Salmer" (med en stjerne mellem str. 7 og str. 8), og i 1953 nåede den ind i DDS. Som Malling skriver, blev man nu mere grundtvigsk end Grundtvig selv.

Men er det en forsvarlig udvikling? Rent bortset fra, at man har båret ved til myten om Grundtvigs uforståelighed, har man krænket hans *droit moral*. Han ønskede, at salmen skulle slutte med str. 7, og efter mit skøn er den da også helstøbt med denne afrunding. Rent bortset fra, at man altså har overset hans egen rettelse fra 1860.

Hvis man ønsker at bibeholde str. 8 i salmebogen - helst i formen fra 1860 - kunne det ske som enkeltverssalme (altså for så vidt parallelt med DDS nr. 359). Strofen er fascinerende og inderlig, og jeg kan meget vel forestille mig den brugt i en adventsgudstjeneste. Ikke mindst præget af menighedsbøn gør den velegnet.

Men måske er der nogle, der vil savne muligheden for at komme med åndfulde udlægninger af "julesorgen"?

Poul Dam

Melodierne til "Herre Gud, dit dyre navn og ære"

Jf. "Petter Dass i DDS", *Hymn. Medd.* 1993 s. 197-201.

Allerede før salmen kom i salmebogen, har man sunget den på en sydnorsk melodi, som jeg paralleliserer med "På Vossevangen der vil jeg bo" - en udpræget idylmelodi.

I stedet for denne "vossevangsmelodi" har vi nu mulighed for at bruge en færøsk, som angives at stamme fra 1931. Det gør den ikke, den er langt ældre, men det er muligt, at den første gang er nedskrevet 1931. Det hændte engang, at jeg som sygehuspræst kom ind til en ca. 50-årig kone, som var født på Færøerne. Jeg nævnede den melodi, og hun svarede: ja, den har jeg tit hørt de gamle fiskere synge, når de kom ind med deres fangst!

Salmen er af Petter Dass, den nordnorske digter. Hans sange var glemt i Norge i mange år, nogle få af dem er med i den nuværende norske salmebog, men melodierne er ikke samtidige. Nogle er tyske af senere dato, nogle er skrevet i de senere år. Men på Færøerne levede Dass' salmer. Øerne er i sin tid bebygget netop fra Nordnorge, Dass' hjemstavn. Derfor må man regne med, at dér har de fået et tilholdssted, som var i pagt med deres oprindelsessted. En af dem var nr. 7 i DDS. Den færøske melodi til denne salme er altså det nærmeste, vi kan komme til en melodi, som virkelig svarer til salmen, og derfor bør salmen synges på den færøske melodi.

Edvard Wulff Pedersen

På pastor Wulff Pedersens opfordring har jeg taget kontakt til pastor Dag Monrad Møller, der i årene 1934-39 var præst i Sydstrømø præstegæld og dér har hørt melodien af en gammel kone på Nolsø. Monrad Møller mener, at årstallet 1931 ved melodien er det tidspunkt, hvor organist Waagstein i Thorshavn har nedskrevet den da velkendte melodi. Kan vore færøske læsere eller andre bidrage med yderligere oplysninger?

J.L.

Efterlysning

Fra hr. Alfred Nielsen, Nørregade 7, Lysabild, 6470 Sydals, har vi modtaget denne strofe, muligvis den første i en hel salme, som Alfred Nielsen (78 år) lærte udenad i sin barndom i vestkystsognet Skast/Ballum vest for Løgumkloster. Hvor stammer denne tekst fra?

Bi, o mit hjerte
bi på din Gud,
han af sorg og smerte
dig vil hjælpe ud.
Er mørk din vej?
Herren hjælper dig.
Større end din hjælper er dog nøden ej.
Evige trøster,
Hjælper i nød,
hjælp og vore hjerter
i liv og død.

Alfred Nielsen oplyser, at hans lærer, der formodentlig er den, der har lært ham salmen, var lærer L. U. Borst, født i Mjolden og sikkert uddannet i Tønder. Han var organist og kirkesanger ved Skast Kirke, før 1920 meget tro over for de tyske myndigheder og i øvrigt en dygtig og loyal lærer uden særlige religiøse standpunkter.

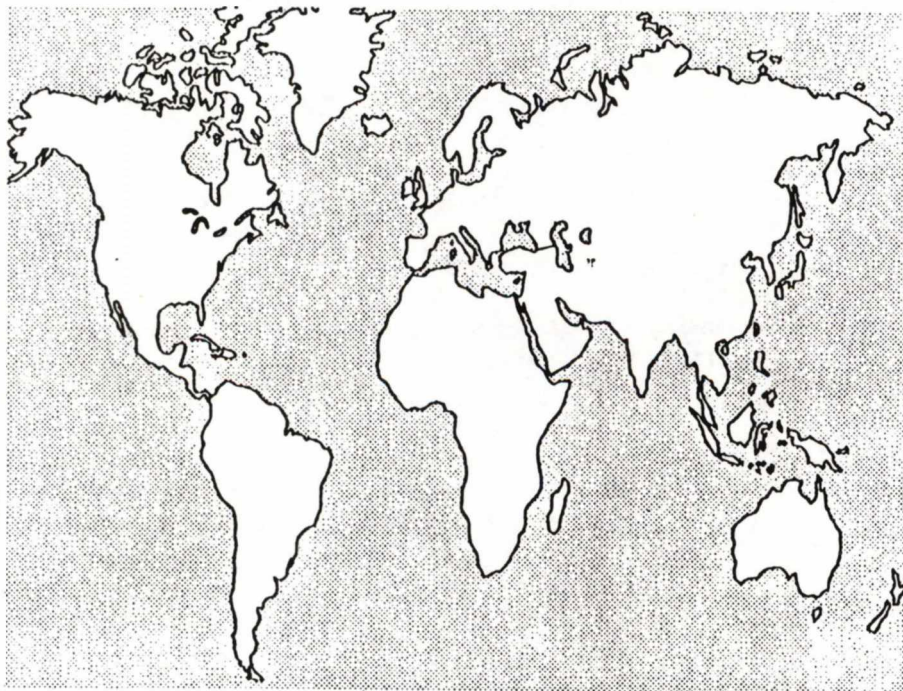
Alfred Nielsen gætter på, at salmen kan være en oversættelse, men har ikke været i stand til at finde den i danske salmebøger fra tiden omkring århundredskiftet. Han oplyser i øvrigt, at fødeegnen var stærkt præget af religiøse bevægelser. Hans far var missionær for "Bornholmerne", nu kendt under navnet Luthersk Missionsforening. Også Indre Mission og Breklum-Missionen har præget egnen.

Tak, dersom nogen kan hjælpe os i denne sag.

Jens Lyster

Taizé

*Pilgrimsfärd
för tillit
på jorden*

137

LUND
15–17 september 1995
VÄLKOMMEN!

KOPIERA FOLDERN OCH DELA UT!

"i tvärt hjärtas glädje"

Sedan många år kommer det svenskar till Taizé, och vi bröder har också gjort besök i Sverige vid upprepade tillfällen. För flera år sedan blev vi inbjudna att hålla ett lite större möte i Linköping. Det ägde rum i maj 1990 och blev det första tillfället för ungdomar från de baltiska staterna att delta i ett sådant möte i större antal. Bl a genom dem blev ett av syftena med sådana möten förverkligat på ett talande sätt: att sökande eller kristna ungdomar ska få tillfälle att mötas tvärs över samfundsgränser, kulturgränser och geografiska gränser, att de ska få uppleva något av den världsvida Kyrkans skönhet.

En annan dimension av dessa möten är att de ingår i en "pilgrimsfärd för tillit på jorden". Liknande möten hålls i andra länder, i art ex i Sydafrika där man samlas i Johannesburg i maj. Taizébröder och ungdomar som skickas ut av bröderna gör resor i Ryssland och andra östeuropeiska länder liksom i andra världsdelar. Samtidigt hålls mer internationella möten i Taizé nästan varje vecka hela året och ett stort möte i någon europeisk storstad varje vinter. Mötena syftar vidare till att hjälpa ungdomar att finna trons källor, att upptäcka eller återupptäcka en mening med livet och att fördjupa sig i bön.

Om vi nu förbereder ett möte i Sverige just i år, så är det därför att de 14 biskoparna i Svenska Kyrkan gjorde ett gemensamt besök i Taizé i april förra året. Detta inspirerade till fortsatt kontakt som bl a tar formen av ett möte i Lund. Vi gläder oss över att på detta sätt få ta några steg tillsammans på livets vallfärd.

Taizébröderna

Taizé är ett hoppets tecken. Från Taizé utgår inspiration, både genom Taizébröders resor runt om i världen och genom alla de ungdomar som varit i Taizé och återvänder till sina hemförsamlingar. I september får Lund besök av några Taizébröder och samtidigt får alla vi som på olika sätt inspirerats av Taizé tillfälle att mötas några dagar på Taizé-vis. Det är en gåva och en möjlighet för oss att vi, när vi firar Lunds domkyrkas 850-årsjubileum, också får blicka framåt. Trons källor är framtidens byggplats.

Välkommen till Lund i september. Låt oss gripa tillfället att fördjupa vår tro, utveckla vår samhörighet och med kropp och själ delta i "pilgrimsfärden för tillit på jorden".

K G Hammar
Biskop

Datum

15–17 september. Ankomst den 15 september på eftermiddagen – kvällen, om möjligt före kl. 18.00, vid domkyrkans huvudingång.

Program

Fredag: ankomst, kvällsbön i domkyrkan.

Lördag: morgon-, middag- och kvällsbön i domkyrkan. Förmiddagen: bibelintroduktion och gruppsamtal. Eftermiddagen: forum.

Söndag: avslutande gudstjänst i domkyrkan, hemfärd."

Förmöte

14 september kl. 16.00 till 15 september kväll.

Sånggrupp: van eller ovan sångare, du som tycker om att sjunga! Någon från Taizé övar denna helgens Taizésånger med oss. Den här gruppen utgör stommen under mötets gudstjänster vad gäller sjungandet!

Arbetsgrupp: Praktiska förberedelser inför och under helgen, i kyrkan, kring måltider och boende etc.

Ålder

15–30 år. *Helgen med förmöte riktar sig främst till ungdomar!*

Vi ser gärna att det kommer en vuxen ledare/10 ungdomar under 18 år. Och, givetvis är ni vuxna som tycker det här vore spännande välkomna, tillsammans med yngre eller enskilt. Alla grupper bör vara införstådda med att dela upp sig för att bo och delta tillsammans med andra under mötet.

Logi

För alla ungdomar med ledare samt för vuxna som inte bor inom pendelavstånd till Lund; i församlingshem och familjer. *Ta med liggunderlag och sopsäck, man sover på golv! Ta även med mugg.*

Familjer och handikappade

som behöver annan form av logi, ring någon av kontaktpersonerna!

Bidrag till omkostnaderna

15–30 år 200 kr, över 30 år: 340 kr. Du som är över 30 år bidrar med din kostnad till att de yngre kan betala lite mindre! Förmöte: 40 kr.

Anmälan senast 20 augusti

Till "Taizé-helgen", Stiftiskansliet, Kraftstorg 12, Box 32, 221 00 Lund.

Kontaktpersoner

Åsa Stjärnfeldt, Hör 0413-22850; Henriët Oostra, Simrishamn 0414-14660, 21118; Kristina Berlin, Malmö 040-359180, 046-134740; Karin Hansson, Lund 046-134077; Göran Eckerdahl, Mörrum 0454-50109; Jonas Ahlner, Simrishamn 0414-14660, 14501; Agnetha Hyllstam, Lund 046-358831, 323140.

KOMMUNITETEN TAIZÉ

"En liknelse av gemenskap"

I augusti 1940, mitt under 2:a världskriget, kom broder Roger, 25 år, till den nästan övergivna byn Taizé i östra Frankrike. Hans dröm: att samla ett brödraskap som kunde försöka leva "en liknelse av gemenskap", mitt i hjärtat av nuets svårigheter. Med ett liv centrerat kring bön, använde han sitt hus för att ta emot flyktingar, särskilt judar på flykt från de nazistockuperade delarna av Europa.

En Internationell Ekumenisk gemenskap

Taizés grundare levde ensam de två första åren. Andra slöt sig till honom efter hand och påskan 1949 avlade sju stycken bröder sina löften till ett gemensamt liv och celibat. År efter år inträder ytterligare bröder i kommuniteten, var och en avlägger ett livslångt löfte efter flera års förberedelser. Idag finns ca 100 bröder, tillhörandes olika protestantiska kyrkor och katolska kyrkan, från över 20 olika länder. Några av dem lever i små "kommuniteter" i fattiga områden i Asien, Afrika, Nord- och Sydamerika. Bröderna tar inte emot några donationer eller gåvor för egen del, de har sin inkomst helt genom eget arbete. 1966 kom Sankt Andreassysterarna, en internationell katolsk orden grundad för 750 år sedan, till en grannby för att dela ansvaret för välkomnandet av människor i Taizé.

Taizé och de unga: De interkontinentala mötena

Unga människor, och även äldre, kommer i allt större skaror till Taizé sedan 1957. Tiotusentals människor från Europa och hela världen har kommit samman i ett gemensamt sökande. Interkontinentala möten äger rum vecka efter vecka, söndag till söndag, året runt. Mellan 35–60 olika länder brukar vara representerade under en vecka. Mötena vill ge utrymme och en möjlighet för var och en att söka trons källsprång och att reflektera över ett inre liv och solidaritet. Mötena under sommaren kan samla upp till 6000 deltagare per vecka. Flest anländer under påsk, pingst och allhelgonahelgen. Tre gånger om dagen kommer bröderna och alla besökare samman till gemensam bön i Försoningskyrkan, som byggdes 1962 när den gamla romanska bykyrkan blev för liten.

"Pilgrimsfärd för tillit på jorden"

Kommuniteten har aldrig velat skapa en "rörelse" kring sig själv, de unga som söker sig till Taizé uppmanas snarare att försöka hitta ett sätt att vara i kyrkan där hemma. För att stödja dem i detta ordnar Taizé en "pilgrimsfärd för tillit på jorden". Vid slutet av varje år gör man ett stort möte som pågår under några dagar i någon större europeisk stad. Årsskiftet 94/95 samlades 100 000 ungdomar i Paris. Större och mindre möten hålls runt om i världen. Madras, Indien har varit värd för två möten. I februari 1991 samlades ungdomar från olika delar av Asien i Manila, Filippinerna. Ett Nordamerikanskt möte hölls i maj 1992.

TAIZÉSÅNGEN I NORDISKT PERSPEKTIV

NORDISKT HYMNOLOGISKT SEMINARIUM IV

17-18 september 1995

Sjungen till Herrens ära en ny sång

Syng en ny sång för Herren

Sjungen till Herrens ära en ny sång

ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾠσμα καινόν

Cantate Domino canticum novum

Teologiska institutionen
Lund

NORDHYMN

Nordiskt institut för hymnologi, NORDHYMN, inbjuder tillsammans med Teologiska institutionen till två dagar kring "Taizésången i nordiskt perspektiv". Seminariet ansluter till den Taizéhelg som är ett led i Lunds Domkyrkas 850-årsjubileum.

Söndagskvällen den 17 september ägnas åt Taizésångens spridningsvägar i Norden. Detta arrangemang är öppet för alla intresserade.

Måndagen den 18 september ges på förmiddagen fyra offentliga kortföreläsningar kring olika perspektiv på Taizésången.

På eftermiddagen sammanfattas seminariet vid en diskussion på temat "Taizé i Norden". Deltagarantalet begränsas till 30 personer med olika hymnologiska intresseinriktningar. Därför behövs förhandsanmälan som skall vara inne senast den 25 augusti 1995. De som eventuellt inte kan beredas plats meddelas skriftligen den 1 september 1995.

Seminariet är kostnadsfritt, men deltagarna står själva för kost och logi.

PROGRAM

Söndagen den 17 september
Svenska kyrkans Pastoralinstitut, Kiliansgatan 9

18.00 **Taizésången - spridningsvägar
i Norden**
Lars Åberg, kyrkomusiker i Backa församling, Göteborg, presenterar Taizésånger.
Representanter från övriga nordiska länder deltar.
Kaffe
Samtal

140 21.00 **Taizé i Domkyrkans krypta**

Måndag den 18 september
Teologiska institutionen, Allhelgona Kyrkogata 8

09.00 **Kortföreläsningar med samtal**
Ledare: *Sven-Åke Selander*, professor i kyrko- och samfundsvetenskap

**Taizésången ur religions-
psykologiskt perspektiv**
Antoon Geels, universitetslektor i religionspsykologi

**Taizésången ur spiritual-
teologiskt perspektiv**
Stephan Borgehammar, forskarassistent i kyrko- och samfundsvetenskap

Taizésången ur litterärt perspektiv
Inger Selander, universitetslektor i litteraturvetenskap

Taizésången ur musikaliskt perspektiv
Folke Bohlin, professor i musikvetenskap

12.30 **Lunch** (förhandsanmälan erfordras)

14.00- **Taizé i Norden**
16.00 Diskussion under ledning av *Folke Bohlin*

Seminariet genomförs med ekonomiskt bidrag från Teologiska fakultetsrådet, Krookska fonden.

Seminariekommitté:

Professor Folke Bohlin
Universitetslektor Inger Selander
Professor Sven-Åke Selander
Kantor Elisabet Wentz-Janacek
Skr: doktorand Anna Jönsson

Adress:

Lunds Universitet
Teologiska institutionen
Allhelgona Kyrkogata 8
223 62 Lund
Tel 046/222 90 40 (exp)
046/222 90 64 S-Å Selander
Fax 046/222 44 26

Redaktionelt

Af "nye" tekster har vi denne gang valgt en gammel sag og en helt ny. K. Robert Hansen var forstander for Fårevejle Sygeplejehøjskole og døde i 1987. Tekst og melodi på side 71 blev sunget ved hans begravelse og igen ved hans hustrus begravelse i 1993.

Lisbeth Smedegaard Andersens tekst side 72 er skrevet i november 1994 under et ophold i USA. På reformationssøndagen deltog hun i en indvielsesgudstjeneste i en genopført norsk indvandrerkirke ved Northwestern Lutheran Seminary, hvor Gracia Grindal prædikede over ps. 90. Det er tanker fra denne prædiken, der har inspireret til den nye tekst, som iflg. digteren "godt kan ligne en nytårssalme - til brug året rundt."

Professor Benedikt Otzen kaster i sin artikel om Peder Hjort og Carsten Hauch nyt lys over tilblivelsen af den kendte aftensalme "Sig månen langsomt hæver". (s. 73).

Doktorand Anna Jönsson vil med artiklen "Laudate omnes gentes, laudate dominum" give en forhåndsorientering om den Taizé-sang, som der bliver mulighed for at møde ved to arrangementer i Lund i dagene 15. - 18. september. Programmerne er gengivet bag i dette nummer. (s. 137).

Amanuensis Sigvald Tveit giver i artiklen "En Brorsonpreget salmeboktradisjon" en orientering om den norske evangelisk lutherske frikirkes salmebogshistorie. (s. 102).

Endelig rummer dette nummer en række små bidrag og anmeldelser, som antyder spændvidden i hymnologien.

Jens Lyster

FORFATTERNES ADRESSER

Sognepræst Lisbeth Smedegaard Andersen
Gammelvagt 2, DK-1312 København K.

Sognepræst Bjarne Ebert
Kirkevej 1, Rønnebæk, DK-4700 Næstved.

Fhv. folketingsmedlem Poul Dam
Sortedams Dossering 29, DK-2200 København N.

Biskop Johannes Johansen
Korsgade 14 E, DK-5700 Svendborg.

Doktorand Anna Jönsson
Vildgåsvägen 9c, S-227 35 Lund.

Univ. adjunkt cand. theol. Ninna Jørgensen
Langebæk Stationsvej 5, DK-4772 Langebæk.

Sognepræst Jens Lyster
Notmark 4, DK-6440 Augustenborg.

Professor dr. theol. Benedikt Otzen
Haslevangsvej 36, DK-8210 Århus V.

Sognepræst Ove Paulsen
Toftthøjvej 37, DK-9280 Storvorde.

Pastor emeritus Edvard Wulff Pedersen
K.A. Hasselbalchsvej 46, DK-3070 Snekkersten.

Førsteamanuensis Sigvald Tveit
Institutt for Musikk og Teater, Postboks 1017, Blindern, N-0315 Oslo.

Kantor Elisabet Wentz-Janacek
Kyrkogatan 17, S-222 22 Lund.

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, sekretær,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 31 62 79 27.

Professor, fil.dr. Folke Bohlin
Galjevångsv. 15, S-224 65 Lund, Sverige. Tlf. 046 13 30 70.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen, formand,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Forskningsstipendiat, ph.d. Nils Holger Petersen,
Mimersgade 56, 1.tv., DK-2200 København N. Tlf. 31 85 41 21

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, fil.dr. Folke Bohlin, formand
Galjevångsv. 15, S-224 65 Lund, Sverige. Tlf. 046 13 30 70.

Professor, teol.dr. Gustav Björkstrand,
Eriksgatan 5 D 102, SF-20110 Åbo, Finland. Tlf. 921 32 46 59

Forlagsredaktør, cand.theol. Åge Haavik,
Markalléen 33, N-1320 Stabek. Norge. Tlf. 67 53 91 54.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Sekretariat:

Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.,

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelser's redaktion:

Steffen Arndal, Peter Balslev-Clausen, Vagner Lund (redaktionssekretær),
Jens Lyster (ansvarshavende), Nils Holger Petersen og Torben Schousboe.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Kulturministeriets bevilling til almenkulturelle tidsskrifter, Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat, samt N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

